

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Alkoholismus v Čechách v 19. století a počátkem 20. století

Tereza Šimonová

Bakalářská práce

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Tereza Šimonová
Osobní číslo: H10040
Studijní program: B7105 Historické vědy
Studijní obor: Kulturní dějiny
Název tématu: Alkoholismus v Čechách v 19. století a počátkem 20. století
Zadávající katedra: Ústav historických věd

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se soustředí na otázku alkoholismu a jeho vnímání očima filantropů, lékařů a společnosti, a to na základě dochované dobové literatury. Dále na základě dochovaných archivních pramenů (abstinentní spolky aj.) se pokusí ukázat boj proti tomuto patologickému jevu a zodpovědět otázku, zda alkoholismus byl vnímán jako problematičtější u dětí a mládeže nebo u dospělých.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Lenderová Milena, Rýdl Karel. Radostné dětství? Praha, 2006. Foustka Břetislav. Alkoholismus a tělesná výkonnost národa, Praha, 1922. Foustka Břetislav. Alkoholismus a ideály národa, Praha 1922. Foustka Břetislav. Abstinence jako kulturní problém, Praha 1909. Sourina Jean - Charles. Dějiny pijáctví, Praha 1999. Červinková ? Riegrová Marie. Ochrana chudé a opuštěné mládeže, rozhledy po lidumilství v Evropě, Praha, 1894, s. 319. Bayerová Anna. Žena lékařkou I, druhé vydání, Jul. Müller, Brno, 1907. Kodým Filip Stanislav. Zdravověda, Praha, 1854, s. 248. Raš Jakub. Za ostřízlivění národa. Abstinentsní hnutí v českých zemích v první polovině 20. století. Dějiny a současnost 4/2009, s. 14-17. Barth, Jaroslav. Působení alkoholu na tělo lidské. Praha 1922. Ottův slovník naučný. Šejnoha, Václav. Alkoholism a škola obecná. Učitelstvu, školním úřadům a rodičům. Druhé vydání. Tiskem V. Augusty v Litomyšli 1910. Hraše, Jan. Boj proti pijáctví, Praha 1933. Panýrek Duchoslav. Zdravověda: kniha pro každého, Praha 1896.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Martina Halířová, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2013**

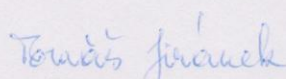

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle §60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 25. 11. 2013

Tereza Šimonová

Poděkování:

Ráda bych zde poděkovala všem, kteří mi byli nápomocni při tvorbě mé bakalářské práce. Velký dík patří vedoucí mé práce Mgr. Martině Halířové, Ph. D. za konzultace a zejména za cenné rady. Zároveň děkuji za ochotu personálu České národní knihovny Klementinum. Nesmím zapomenout poděkovat taktéž kolektivu knihovny Východočeského muzea v Pardubicích, za ochotu při hledání a zpřístupnění studijních materiálů. V neposlední řadě děkuji mé rodině za trpělivost a vytvoření skvělého prostředí pro psaní této práce.

Anotace

Práce je zaměřena boj s alkoholismem v 19. a 20. století. Je zde stručně rozebrána historie a druhy alkoholu. Zabývá se názory zejména lékařů ohledně alkoholismu a jeho dopadů na společnost, taktéž pak na děti a mládež. Dále je popsán vznik protialkoholního spolku a boj členů spolku za abstinenci ideu v Čechách. Součástí práce je porovnání abstinenci časopisů s ohledem na jejich obsahovou stránku.

Klíčová slova

Alkohol, střídmost, abstinenci spolky, pijáctví, 19. století, 20. století, Čechy.

Annotation

The thesis focuses on alcoholism in the 19th and 20th centuries. The history and types of alcohol are briefly analyzed. It addresses the opinions of physicians on alcoholism and its impact on society, as well as on children and adolescents. Also described is the founding of the anti-alcohol association and the association members' fight for abstinence in the Czech Republic. The thesis compares periodicals dealing with abstinence in terms of content.

Keywords

Alcohol, moderation, anti-alcohol association, alcoholism, 19th century, 20th century, Bohemia.

Obsah

Úvod.....	1
1. Alkohol – lék nebo jed?.....	6
2. Alkohol jako pojem.....	12
3. Činnost Československého abstinentního svazu v Praze	23
3.1. Administrativní podoba Československého abstinentního svazu.....	25
3.2. Český abstinentní svaz	35
4. Periodika jako nástroj abstinentů v boji proti alkoholismu	40
4.1. Časopis Abstinentní věstník	40
4.2. Časopis Vyšší národ	43
4.3. Časopis Zdravý lid.....	48
4.4. T. G. Masaryk zastánce střízlivosti aneb hrdina abstinentních časopisů.....	49
Závěr.....	52
Resumé	55
Sekundární literatura	56
Dobová literatura.....	56
Prameny.....	56
Sériové prameny.....	57
Internetové zdroje.....	57

Úvod

Alkohol vždy patřil do života lidí. Setkáváme se s ním nebo jeho důsledky každý den. Kvůli jeho účinkům na lidské tělo i psychiku se stal rozporuplným tématem. V každé etapě lidských dějin najdeme skupiny lidí, kteří alkohol a jeho popíjení odsuzují, podle mnohých kazí charakter i zdraví. Jiní mu přisuzují kladné vlastnosti, nemají problém dát si sklenku piva, vína či pálenky a nemíní se omezovat, jelikož v něm nevidí žádné riziko. Je těžké definovat jasné stanovisko a přiklonit se na tu či onu stranu. Účelem práce je nahlédnout na jev alkoholismu z mnoha hledisek, a pokud to bude možné, zhodnotit toto rozporuplné a zároveň velmi zajímavé téma.

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku chápání alkoholismu v 19. a 20. století v Čechách, přičemž ve sledování abstinentských snah se zaměřuji na dobu od roku 1908 pro rok 1950. Jedná se o období, ve kterém fungoval abstinentský spolek. Práce má za úkol zodpovědět několik otázek, které dosud nebyly zcela probádány a jasně vyhodnoceny. Jak byl alkohol chápán? Byl podle lékařů a veřejnosti nebezpečný? Pili alkoholické nápoje také mladiství? Vadil někomu alkohol u žen? Co pítí při práci? Jakým způsobem reaguje organismus na pálené a kvašené nápoje? Tyto a další otázky jsou hlavním tématem následujícího bádání. K tomu bylo využito několika zdrojů, práce je napsána na základě jak archivních pramenů a sekundární literatury tak i sériových pramenů. První kapitola se věnuje historii alkoholu, jeho vzniku, a rozšiřování různých druhů alkoholu po světě. V této části je kladen důraz na prvotní zmínky o alkoholu, na dochované reakce lidí při požití lihového nápoje. Je zde podchyceno základní rozdělení alkoholu na kvašený a pálený, také spotřeba alkoholu v jednotlivých zemích. Tato kapitola je velmi stručná a zmiňuje pouze základní události od starověku, přes středověk a novověk, kdy byl alkohol nejvíce rozvážen po Evropě, v neposlední řadě je zde zmíněna prohibice v Americe. Přestože je práce zaměřena na české prostředí, prohibice ve Spojených Státech Amerických byla velkou událostí, která se odrazila i na československé abstinentské scéně. Největší oporou při shánění informací o putování alkoholu mi byla publikace od Jeana Charlese Sournia *Dějiny pijáctví*, jedna z mála syntetických prací, snažící se postihnout co možná největší území i časové rozpětí¹. Tato kniha se věnuje nejen faktografickým informacím, také psychice lidí a jistému nevědomí o škodlivosti alkoholu, které značilo velké mezery lékařů a společnosti v poznacích o alkoholu.

¹¹ SOURNIA, Jean – Charles. *Dějiny pijáctví*. Praha. 1999.

Nemohla jsem plně využít potenciál této publikace, jelikož se obsah knihy věnuje zejména Francii, Velké Británii a Spojeným Státům Americkým, nikoliv oblastem, do nichž spadala dnešní Česká republika.

V druhé kapitole je zaznamenáno několik rozmanitých názorů na alkohol, či líh a to zejména z bádání českých lékařů. Na začátku kapitoly se opírám o výklad dvou nejznámějších slovníků, jde o *Riegrův slovník*² a *Ottův slovník naučný*³, které se v mnoha tvrzeních ohledně škodlivosti lihových nápojů rozcházejí. Mojí snahou bylo porovnat množství literatury na přelomu 19. a 20. století a zachytit posun v chápání alkoholu, taktéž upozornit na vývoj stále modernějších lékařských studií, které by se měly na těchto názorech projevit. Opírala jsem se o *Zdravovědu* od autora Filipa Stanislava Kodyma, který zastává stanovisko, že málo alkoholu není zdraví škodlivé⁴. Duchoslav Panýrek je dalším nositelem informací o škodlivosti alkoholu, s publikací „*Bud'te zdraví*“, čtenáře přesvědčuje o tom, že alkohol je nástroj ďáblův a člověk je jeho pouhý otrok⁵. Anna Bayerová a její překlad publikace *Žena lékařkou* informuje čtenáře o lidském organismu a jeho změnách po požití alkoholu, lihové nápoje zcela odsuzuje⁶. Právě na příkladu těchto tří autorů lze poukázat na nejednotnost názorů a na stanoviska, která jsou podle nich samotných neomylná. Jaroslav Barth a příručka *Alkohol a dítě* umožnila nahlédnout do oné Pandořiny skříňky ohledně škodlivosti alkoholu na dětské tělo a psychiku, taktéž na problém podávání alkoholu dětem, který se prolíná celou prací⁷. Důkazy o omamných látkách v pálených a lihových nápojích přináší Václav Novotný – *O alkoholismu, jeho významu zdravotnickém a sociálním*, barvitě popisuje dopady popíjení na zdraví, psychiku, finanční a sociální stránku člověka⁸. Pokusila jsem se zachytit nejen problémy s alkoholismem, ale také názory na jeho řešení, které postupem času přibývají a rozrůžňují se. S takovým řešením přichází například Bedřich Konařík, který doporučuje zřízení speciálních léčeben pro alkoholiky. Ve své vědecké práci *Léčebna pro alkoholiky* popisuje vzhled a funkci zařízení, které by mělo funkčně vyhovovat potřebám současné populace⁹. Konrád Sedláček se svou příručkou *Zachraňte slabomyslné!* taktéž vidí jistý soucit a snahu pomáhat na alkoholu závislým lidem. Snaží se svými názory apelovat jak na

² RIEGER, Ladislav, František. *Slovník naučný*. I. díl. Praha. 1860.

³ Kolektiv autorů. *Ottův slovník naučný*. Svazek č. 1. Praha 1889.

⁴ KODYM Filip Stanislav. *Zdravověda*. Praha. 1854.

⁵ PANÝREK, Duchoslav. *Bud'te zdraví*. Praha. 1900.

⁶ BAYEROVÁ, Anna. *Žena lékařkou I*. Brno. 1907.

⁷ BARTH, Jaroslav. *Alkohol a dítě*. Praha. 1910.

⁸ NOVOTNÝ, Václav. *O alkoholismu, jeho významu zdravotnickém a sociálním*. Praha. 1896.

⁹ KONARÍK, Bedřich. *Léčebna pro alkoholiky*. Prostějov. 1908.

alkoholiky, tak jejich rodiny a přesvědčit je, že potřebují odbornou pomoc¹⁰. Nejvíce radikálními díly byly publikace od Břetislava Foustky, který dělal maximum pro abstinentní ideu. Jeho příručky jsou podloženy radami, lékařskými výzkumy, mnohými statistikami a argumenty. Zdůvodňuje logicky, proč alkohol nepít ani v malých dávkách. Na základě jeho argumentů jsem se snažila poukázat na zajímavý návrh a to myšlenku úplné abstinence v rámci celého národa, ne jen jedince. Svě myšlenky staví na nutnosti zdraví a prosperity celého státu a lidské rasy. Nejvíce jsem čerpala z jeho příruček *Abstinence jako kulturní problém*¹¹ a *Alkoholism a ideály národa*¹², jsou to velice zajímavé a poučné příručky, z kterých by mohli čerpat i dnešní psychologové a lékaři.

Třetí kapitola je více konkrétní a zabývá se činností Československého a Českého abstinentního spolku. Poukazuje na problémy, které vedly k založení tohoto spolku. Věnuje se administrativní podobě spolku, jeho členům, stanovám a postupnému vývoji. Cílem bylo také zachytit důvody a argumenty, které vedly členy spolku k myšlence úplné abstinence. Velmi zajímavé bylo jejich myšlení a hledání cesty k přesvědčování společnosti o správnosti jejich názorů. Nejvíce prostoru je věnováno protialkoholní činnosti, propagandě, studentským sdružením a dalším aktivitám podílejícím se na ozdravení národa. Zabývám se bojem abstinentů se členy pivovarského, lihovarského a agrárního průmyslu a zároveň se snažím poukázat na složité rozporuplné postavení Československé vlády, která se musela a musí rozhodovat mezi penězi získanými z prodeje alkoholu a výdaji na léčbu alkoholem poznamenaných osob. Doufám v to, že se mi podařilo poukázat na osobnosti podporující abstinenci, popisují domácí i zahraniční sjezdy členů abstinentních spolků a styky s těmito spolky i v zahraničí. Pozornost příkládám také množství tiskového materiálu s abstinentní tematikou, který členové spolku nashromáždili a distribuovali ho po školách, kavárnách, či úředních institucích.

Zohledňuji vznik studentských hnutí a mládežnických akcí, které velmi přispěly k popularizaci abstinentní idey. Ve stručnosti jsem podchytila úspěchy i neúspěchy spolku, zmiňuji se i o získání zámku Tuchlova jako protialkoholní léčebny a popisují snahu abstinentů zakládat nekuřácké a abstinentní restaurace, kavárny, jídelny. Taktéž jsem se musela zmínit o vzniku už Českého abstinentního spolku a hlavně snaze a práci zakládajícího člena Břetislava Foustky. Rovněž sloučení tohoto spolku s institucí Červeného kříže, který

¹⁰ SEDLÁČEK, Konrád. *Zachraňte slabomyslné*. Prostějov. 1907.

¹¹ FOUSTKA, Břetislav. *Abstinence jako kulturní problém*. Praha. 1909.

¹² FOUSTKA, Břetislav. *Alkoholism a ideály národa*. II. vydání. Praha, 1925.

zastínil autentičnost abstinentního spolku. Český abstinentní svaz následně nebyl aktivní a toto dosti problémové sloučení vedlo k zániku spolku. Jelikož téma alkoholismu na území Čech nebylo ještě synteticky zpracováno, potýkala jsem se s nedostatkem sekundární literatury a pramenů. Existuje pouze článek od Jakuba Raše, který je však velmi stručný.¹³ Tato skutečnost mi nedovolila čerpat z více zdrojů, proto mi velkou oporou byl fond *Československého abstinentního svazu*¹⁴. Jednotlivé archiválie sepsal a nashromáždil poslední tajemník spolku Antonín Mareš. Jeho poznámky, vzpomínky, zprávy ze sjezdů a jednání mi dovolily poskládat dohromady mozaiku tvořící nejvýraznější počiny svazu. Jelikož jsou jeho poznámky často znehodnocené a neúplné může se stát, že se taktéž v mé práci objeví drobné nepřesnosti, či neúplné informace.

Předposlední část práce je postavena na bádání v sériových pramenech. Periodika byla součástí propagandy abstinentního svazu a odrážela se v nich politická, ekonomická, sociální a hospodářská situace Československa. Jejich četba a odbyt šly ruku v ruce s oblibou spolku a počtem členů. Snažila jsem se tedy vybrat a zdůraznit typické články, které se v časopisech objevovaly. Stejně tak jako vypíchnout perličky a zajímavosti jednotlivých čísel. Popisují obsah časopisu *Vyšší národ*,¹⁵ jenž se stal ústředním časopisem Abstinentního spolku. Kladu důraz na složení příspěvků z obsahové stránky a přidávám několik příkladů témat, které byla typická pro tento tisk. Porovnávám jej s další abstinentní tiskovinou, což byl *Abstinentní věstník*¹⁶, stejně tak jako *Vyšší národ* měl své opakující se rubriky, studie, zahraniční zajímavosti, kulturní příspěvky. Snažím se tedy porovnat oba časopisy z pohledu čtenáře a zhodnotit čtivost a rozmanitost jednotlivé literatury. Posledním zkoumaným periodikem je *Zdravý lid*¹⁷, od roku 1945 byl ústředním časopisem Abstinentního svazu a pokračovatelem časopisu *Vyšší národ*. Mým cílem zde bylo upozornit, že se jedná pouze o změnu názvu časopisu, nikoli o nově založený časopis a zhodnotit a zdůraznit změnu tematiky. Pro zajímavost popisují stručně vzhled a vývoj časopisu po vizuální i obsahové stránce. Taktéž uvádím změny redaktorů. Zdrojem pro bádání mi byla Národní knihovna České Republiky Klementinum. Bohužel, časopisy se nedochovaly ve svém původním stavu a jsou půjčovány svázané v pevných deskách. Nemohu tedy příliš posoudit jejich vizuální stránku. Některá

¹³ RAŠ, Jakub. Za ostřízlivění národa. In: *Dějiny a současnost* 4/2009, Padělky a padělatelé, str. 14 – 19.

¹⁴ Archiv národního muzea. Československý Abstinentní svaz. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentního svazu. Praha. 1980.

¹⁵ Národní knihovna České republiky Klementinum. *Vyšší národ*: orgán československého hnutí abstinentního. Praha. 1921 – 1944.

¹⁶ Národní knihovna České republiky Klementinum. *Abstinentní věstník*: orgán sdružení dělnických abstinentů. Praha. 1910 – 1913.

¹⁷ Národní knihovna České republiky Klementinum. *Zdravý lid*: abstinentní svaz. Praha. 1945 – 1950.

čísla a stránky chybí nebo jsou nečitelné, postrádám tedy několik obecných informací o jejich vedení, přesném datu vydání nebo jménech všech autorů podílejících se na tvorbě časopisu.

Do abstinentního hnutí neodmyslitelně patřily známé osobnosti, které svým postojem ovlivňovaly veřejné mínění. Nemohla jsem jinak, než se v poslední části zmínit o osobě Tomáše Garrigua Masaryka a jeho názorech na téma alkoholismu. Jako důležitá, vážená a uznávaná osobnost výrazně přispěl k oslovení širší veřejnosti. Ve své práci detailně zmiňuji jeho příspěvky do tisku zabývajícím se abstinencí. Ať jsou to příspěvky pro laickou veřejnost, lékaře, či pro studenty, na něž se obrací nejčastěji. Tento zastánce zdravého životního stylu se díky svým postojům a práci stal příkladem členů spolku, pedagogů a lékařů. Je oslavován v nejednom čísle ústředního časopisu. Pro tuto část práce jsem materiál čerpala z abstinentních periodik *Vyšší národ*, *Abstinentní věstník* a *Zdravý lid*.

1. Alkohol – lék nebo jed?

Alkohol patřil odedávna do životů lidí, první zmínky o jeho přítomnosti nalezneme už v egyptských papyrech nebo ugaritských a sumerských textech. V mezopotámském zákoníku je o alkoholu zmínka už roku 1700 př. n. l. v paragrafu č. 108. Dochovány jsou také důkazy o starých Řecích, kteří pili medovinu a pěstovali pro tuto oblast charakteristickou vinnou révu. Nejčastěji se dovídáme o jejich následném chování po požití takového nápoje, který zapříčinil odhalování se na veřejnosti, divoký tanec, rvačky. Platón se zmiňuje o pití alkoholických nápojů u skupin, jako byli vojáci a otroci v 6. stol. př. n. l. Ani Bible není výjimkou, najdeme zde přibližně 200 zmínek o pití vína.¹⁸ Lidé nevěděli, jaká látka je dohání ke stavům často šíleným, díky velkému množství alkoholu se dostali do úplného transu, tento pocit považovali za spojení s Bohem a přikládali mu značný význam.¹⁹

Objev alkoholu jako samostatné látky je přisuzován Arnaudovi de Villeneuve žijícímu ve 13. století. Je však pravděpodobné, že někteří alchymisté ho dokázali izolovat ještě dříve než on. Tento lékař a filosof nazval alkohol „vodou života“, nápoji byly přisuzovány blahodárné účinky. Jako lék byl alkohol podáván lékárníky od roku 1498, kdy jej prodávali na různé nemoci, ať už to byly potíže mechanické, kožní vyrážky či jiná onemocnění.²⁰ Rozmachu alkoholických nápojů už nic nestálo v cestě. Roku 1469 byl vynalezen první destilační přístroj ve Švédsku, odtud také pochází první výroba obilné pálenky. K výrobě stačilo pouze ohniště, nádoba a zahnutá trubka, proto nic nebránilo domácímu pálení. Koncem 16. století konzumovala destiláty celá západní Evropa, destilační přístroje se postupně šířily po celé Francii. Na západě se pájilo z cidru, v jiných částech země z ovoce jako byly třešně, hrušky nebo mirabelky. Počátkem 17. století se už nepijí jen nápoje do 14 % alkoholu, vyrábí se destiláty s obsahem alkoholu až 50%. Na mnoha územích se přešlo díky velké oblibě na výrobu čirých lihovin.²¹ Lidé vždy rozeznávali alkohol na kvašený – víno, pivo a destilovaný, přičemž kvašené nápoje byly chápány jako zdraví neškodlivé, dokonce prospěšné, zatímco škodlivé účinky destilovaných nápojů začínaly být čím dál zřejmější. Díky vysokému množství lihu v destilovaných nápojích vznikají rozporuplné reakce na požívání tohoto druhu alkoholu. Filip Stanislav Kodým uvádí, že v lehkém pivě se ve sto dílech tekutiny nachází asi jeden díl lihu, v silnějším ležáku je pět až šest dílů lihu a ve víně sedm až dvacet pět dílů lihu. Silná kořalka má podle Kodýma obsahovat třicet až padesát dílů

¹⁸ SOURNIA, Jean – Charles. *Dějiny pijáctví*. Praha. 1999, str. 16.

¹⁹ Tamtéž, str. 22.

²⁰ Tamtéž, str. 36.

²¹ Tamtéž, str. 38.

lihu.²² Druhů pálenek a kvašených nápojů stále přibývalo. Každá země objevila svůj oblíbený nápoj, ať už to bylo díky surovinám, kterých měla dostatek, místním zvykům nebo jen podle chuti. Holanďané jakožto objevitelé ginu se stali jeho prvotními vývozci, Němcům zachutnal Bräntwein²³ a schnaps, Skotové v Irsku vyváželi prvotřídní whisky, Rusové vyráběli vodku. Na Balkáně a ve střední Evropě byly v oblibě zejména slivovice a ovocné pálenky, na východ od Středozevního moře se vyrábí z rýže arak a západní Indie se mohla chlubit rumem a punčem.²⁴ Pomalu ale jistě se popíjení alkoholických nápojů rozmáhá na širokou veřejnost. Zprvu noclehárny a hospody sloužily jen pocestným a poutníkům, postupem času si sem lidé začali chodit se džbánem pro pivo či víno. Drobní živnostníci a hospody se těší zájmu místních lidí, kteří se zde scházejí ke klábosení nebo uzavírání obchodů. Počet takovýchto zařízení rapidně stoupá a místní zde tráví čím dál více času. Toho využívají panovníci a šlechta. Vždyť už na přelomu 8. a 9. století, za vlády Karla Velikého, byla vybírána daň z vína, která plynula do pokladny císaře. Kdykoliv měl nějaký panovník urgentní nouzi o peníze, zvýšil daň z alkoholu, jako například francouzský král František I., nebo Ludvík XII. z Valois, vládnoucí v letech 1498 - 1515.²⁵

V různých zemích byly v oblibě jiné druhy alkoholu a v každé zemi se přistupovalo k alkoholu úplně jiným způsobem. V Anglii v 17. století se všeobecně rozšířilo požívání alkoholických nápojů, zejména ginu a piva. Sournia uvádí, že 75% dětí do věku pěti let umíralo díky pití tvrdého alkoholu, který jim byl podáván jejich rodiči.²⁶ Přibývají lidé volající po snížení míry požívání zejména destilátů a tvrdšího alkoholu, jelikož stále panuje názor, že víno a pivo jsou naprosto v pořádku. Alkohol začíná být chápán jako záležitost spíše nižších vrstev obyvatelstva a také jako příčina zvýšení počtu výtržnictví. Anglický rytec William Hogarth nechal na tento popud vytisknout mravoučné desky, na kterých ukazují rozdíly dvou ulic. Ulice Beer Street, jejíž obyvatelé pijí z alkoholických nápojů pouze pivo, jsou šťastní, zdraví, práce schopní, v kontrastu od Gin Lane, zde vládne šílenství, chudoba, a nemoci. Tlak na širokou veřejnost přinesl výsledky v podobě snížení spotřeby ginu o 9 miliónů galonů a to během let 1751 a 1758.²⁷

V Americe byla velká obliba domácího vaření piva, nejvíce se popíjelo pivo tmavé s 6 % alkoholu. K výrobě destilátů využívali hrušky, broskve, divoké bobule, žito a brambory.

²² KODYM Filip, Stanislav. *Zdravověda*. Praha. 1854, str. 109.

²³ Bräntwein neboli brandy, či pálené víno.

²⁴ SOURNIA, Jean – Charles. *Dějiny pijáctví*. Praha. 1999. str. 39.

²⁵ Tamtéž, str. 40.

²⁶ Tamtéž, str. 41.

²⁷ SOURNIA, str. 43.

Z otrokářských lodí jim byla dovážena melasa, kterou od roku 1700 začali zpracovávat v Bostonu, pochutnávali si i na dováženém rumu. Přestože obliba alkoholu sílila, lidé se začali proti pití alkoholu ohrazovat. Hlasy odpůrců byly však v Americe slyšet až v třicátých letech 18. století, do té doby se alkohol podával při každé příležitosti a i zde byl považován jako lék například proti malárii, únavě a jiným nemocem. Byl zakazován černochoům a otrokům. Toto nařízení nebylo nikdy zcela dodržováno. Kvůli stále se zvyšující skupině lidí, kteří se snažili omezit veřejné pijáctví, byl v roce 1735 ve státě Georgii vydán zákaz prodeje rumu, brandy a jiných destilátů, bylo nařízeno vrátit se ke kvašeným nápojům, zejména k pivu. Kvůli bojům o nezávislost byly oslabeny styky s Indií a rum musel být nahrazen jinými destiláty, jako byla whisky, rye²⁸ nebo bourbon.²⁹ Největším událostí, co se týče opatření proti alkoholismu, byla ve Spojených státech prohibice, neboli úplný zákaz prodeje a konzumace lihovin. Radikálně zaměřené skupiny opovrhující alkoholem se utvářely nejvíce na počátku 20. let 19. století. Jednalo se většinou o spolky křesťanských žen, které hlásaly, že alkohol rozvrací rodiny, podněcuje lidi ke zločinnosti a je to droga, na kterou si každý brzy navykne, pokud se jí společnost nezabaví. Jedním z prvních úspěchů bylo omezení prodeje alkoholu ve státě Kansas roku 1881.³⁰ Po první světové válce se propaganda proti alkoholu začíná znovu prosazovat. Roku 1919 je sepsán tzv. Volsteadův zákon, jenž definoval alkoholický nápoj jako tekutinu, obsahující více jak půl procenta lihu v objemu. Lihovarníci a pivovarníci se snažili dělat vše proto, aby zabránili schválení zákona, všechen kapitál utráceli za propagandu a úplatky. Nebylo jim to nic platné. 16. 1. 1920 se na prohibičním zákonu na základě Volsteadova návrhu usnesla sněmovna reprezentantů USA i senát. Jistou podporou byl v tomto případě americký prezident Woodrow Wilson,³¹ který se netajil svým postojem k alkoholu a celý život byl zapříisáhlým abstinentem. Výjimku ze zákona získala pouze mešní vína a vinná réva, vypěstovaná vinařem pro vlastní účely. Ihned po zavedení prohibice se však začal rozmáhat černý obchod s alkoholem, ovládaný mafií. Američané nebyli ochotni vzdát se lihových nápojů. V New Yorku vzniklo až 70 000 nelegálních barů a hospod, lidé se často uchýlovali k domácímu pálení, spotřeba alkoholu oproti před - prohibičnímu stavu rapidně vzrostla. Alkohol se nelegálně distribuoval, páčil a rozvážel po zemi. Centrem černého obchodu se stalo Chicago a asi nejvíce pašovaným druhem alkoholu byla kanadská whisky. Mnoho obyvatel zemřelo na otravu alkoholem, jelikož pili i zředěné a nekvalitně vyrobené nápoje.

²⁸ rye – žito, druh obilniny využívaný k pálení alkoholu jako je whisky nebo vodka.

²⁹ SOURNIA, str. 51.

³⁰ Archiv národního muzea. ČSL Abstinentní svaz. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentního svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 125.

³¹ Thomas Woodrow Wilson. (1856 – 1924) – prezident Spojených států amerických.

USA se díky bojům pašeráckých gangů potýkalo s velmi vysokou kriminalitou, nejznámější osobností se stal Al Capone, ovládající obchod na východě USA. Americká prohibice však nedosáhla kýženého výsledku, místo zdravého obyvatelstva bylo mnoho mrtvých na otravu nekvalitním alkoholem, místo snížené kriminality se vedou boje o dodávky pašované whisky. Negativní dopady převážily nad předpokládanými pozitivy a dne 5. 12. 1933 byla prohibice v USA zrušena úřadujícím prezidentem Franklinem Delano Rooseveltem³². Díky tomuto zákonu se opět uvolnila legální pracovní místa v palírnách a pivovarech, snížila se kriminalita i moc mafie.

Ve Francii byla situace uvolněnější, za vlády Bourbonů se alkohol popíjel a nikdo s tím neměl žádný problém, lidé pili spíše kvašené nápoje, proto dopady na obyvatele nebyly tak markantní jako v jiných zemích. V 18. století zde byla zažitá tradice kaváren, ve kterých byli lidé zvyklí pít jen čaj nebo kávu.³³ Z kaváren se postupem času staly hospody a hostince, ve kterých probíhala klasická zábava s tancem, hudbou, alkoholem a rvačkami, ale nikdo proti tomu nevystupoval zvláště ostře. Roku 1789 se začalo v jedné francouzské čtvrti budovat opevnění, kvůli zvýšení daní, které by hostince na severu a východě musely začít platit. Dělníci správně pochopili, že i oni budou muset platit větší částku za svůj každodenní přísun alkoholu a rozzuřilo je to natolik, že se odhodlali ničit a podpalovat rozestavěné hradby, ty nakonec nebyly nikdy dostavěny.³⁴ Štamgasti tak uhájili své zájmy, díky těmto zákrokům nemuseli chodit velkou dálku, ani platit více než na co byli dříve zvyklí. I takto se projevoval velký zájem o popíjení v hostincích.³⁵ Více než dopady na tělo byly zkoumány újmy na psychice. Není čemu se divit, vždyť v roce 1788 se ve Francii vypilo 169 000 hektolitřů alkoholu, v roce 1862 už to však bylo 2 700 000 hektolitřů. Pierre Rayer, lékař a profesor roku 1819 označil delirium tremens jako dopad alkoholu na člověka. Toto označení platí pro duševní stav opilce, který má horečku, třes končetin nebo bujnou fantazii, tento termín byl pak hojně využíván i ostatními lékaři. Na konci 19. století byl ve Francii velkým fenoménem absinth, alkoholický nápoj vyráběný z pelyňku, fenyklu a anýzu. Původně byl podáván francouzským legionářům jako lék proti malárii, postupem času se stal tak oblíbeným nápojem, že páté hodině odpolední přezdívali „zelená hodinka“, jelikož byl v tuto dobu hojně popíjen.³⁶ K pití destilovaných nápojů také přispěla neúroda vína v 70. letech 19. století,

³² Franklin Delano Roosevelt. (1882 – 1945) – prezident Spojených států amerických.

³³ SOURNIA, str. 54.

³⁴ SOURNIA, str. 58.

³⁵ SOURNIA, str. 59.

³⁶ *Historie absintu*. URL: <<http://www.absinthe-cz.com/?str=historieabsintu>> (staženo 5. 11. 2013)

vinnou révu podle Sournii postihl révokaz a plíseň, lidé si tak více oblíbili destiláty, jelikož byly levné a všem dostupné³⁷

Na přelomu 18. a 19. století došlo ve Švédsku ke stanovení termínu „alkoholismus“. Tento termín označoval chronickou závislost na pálených či kvašených nápojích, které obsahují líh. Termín alkoholismus tak nahradil předešlý „metysmus“, označení používané zejména v německy mluvících zemích, které bylo nejasné a nesprávné po chemické stránce. Alkoholismus neboli intoxikace alkoholem, tento termín použil jako první lékař a cestovatel Magnus Huss³⁸. Svůj život zasvětil z velké části právě bádání o důsledku působení lihových nápojů na lidský organismus. Ve své době byl velmi uznávaným filantropem. Na základě poznatků ze svého výzkumu se stal členem mnoha protialkoholních spolků³⁹

Na počátku 19. století došlo k rozmachu velkých lihovarů, nadále se však udržovala tradice domácího pálení i výroby kvašených nápojů. Vznikala tak nekontrolovatelná síť pálení a distribuování. Proti těmto skutečnostem brojili zejména lékaři, daňové úřady a velké palírny, jež přicházely o zisk. Alkoholismus jako lékařský pojem se dostává do povědomí širší veřejnosti. Ve druhé polovině 19. století přibývá abstinentních spolků, ty jsou ale nejednotné, jedni hlásají úplnou abstinenci, jiní chtějí, aby se lidé zdržovali pouze destilovaných nápojů. Mezi větší spolky patřily například: Francouzská společnost pro zdrženlivost, Společnost proti požívání lihovin, Spolky modrého kříže nebo Protialkoholní unie. Členi spolků se snažili pomocí vydávání letáků, naučných brožur a učebnic upozornit na nebezpečné účinky alkoholu a obraceli se na uznávané lékaře a politiky s výzvou o pomoc a změny v ústavě. Hledali záštitu a vzory slavných vojevůdců a vladařů, kteří byli abstinenty. Nejednotnost názorů spolků však způsobila nedůvěru u lidí, ti si z abstinentů spíše utahovali a alkohol na konci 19. století nebyl obecně chápán jako zdraví škodlivý. Abstinentní hnutí nebyla nikdy jednomyslně přijata lékaři ani veřejností, zákaz požívání alkoholu byl chápán jako zásah do svobody jedince.⁴⁰ V období před vypuknutím první světové války se spory utišily, od začátku 20. let, kdy lékaři vyšetřovali muže, měli jasno v otázce rozdílnosti kvašených a destilovaných nápojích. Zjistili totiž, že nezáleží na druhu alkoholu nýbrž na množství. Objevili také nové druhy nemocí a poruch v souvislosti s požíváním alkoholu. Jde o cirhózu jater, žaludeční vředy poškození srdce nebo potíže se zrakem. Sami si zatím ale nejsou jisti, zda jde opravdu o důsledky alkoholismu nebo o souhru náhod spojenou s celkovým životním stylem.

³⁷ SOURNIA, str. 82.

³⁸ Magnus Huss (1807 – 1890) – švédský lékař, profesor a vědec.

³⁹ SOURNIA, str. 59.

⁴⁰ SOURNIA, str. 169.

V polovině 20. století se začali lékaři také zajímat o psychické poruchy alkoholiků, vypracovávají studie, statistiky, provádí pokusy na zvířatech. Část lékařů přikládala alkoholu markantní vliv na psychiku. Byl chápán jako příčina šílenství, sebevražd i násilného chování. Někteří lékaři zase zohledňují uvolněnost, fantazii, zlepšení nálady nebo tvorbu různých uměleckých děl, na jejichž příkladu obhajují účinky alkoholických nápojů. Těmto optimističtějším názorům nejvíce oponoval známý lékař Bénédict Augustin Morel,⁴¹ ten se zabýval degeneračními vlivy na lidský organismus a právě alkoholu přisuzoval neblahý vliv na psychiku i tělesné zdraví. Varoval zejména těhotné ženy a matky, aby nepily žádné alkoholické nápoje a nepodávaly je ani svým potomkům. Degenerace se podle Morela projevuje tělesnou zakrnělostí, snížením intelektuálních schopností, duševní nestabilitou.⁴² Po skončení první světové války ztratili lékaři zájem o boj proti alkoholismu a toto téma, pokles zájmu o toto téma byl patrný na celém světě, stále ještě nebylo jasně stanoveno, zda je alkoholismus zlovyk nebo nemoc, ani jak moc je škodlivý. Na začátku 20. století je však bádání lékařů ještě na počátku.

⁴¹ Bénédict Augustin Morel (1809 – 1873) – francouzský psychiatr, zabýval se degenerací.

⁴² SOURNIA, str. 138.

2. Alkohol jako pojem

Invaze alkoholu zasáhla životy široké veřejnosti, nejčastěji pak skupiny lidí s nižším sociálním postavením a slabším kapitálem. Na druhou stranu se objevují lidé, kteří hlásají stop alkoholu, mezi ně patří zejména zástupci vyšších vrstev obyvatelstva, také lékaři, vědci a vzdělanci. V jednotlivých státech můžeme sledovat postupný vývoj ve smýšlení jak každodenních konzumentů, tak „svátečních“ pijáků, příslušníků šlechty, otců od rodin, kteří vidí pijáctví a přemíru konzumace zejména destilovaných nápojů jako problém. Dokazuje to stále větší množství tištěných knih, příruček a dokumentů poukazujících na nový sociální fenomén.

Riegrův slovník naučný popisuje alkohol jako „látku obsaženou ve všech tekutinách, které povstaly kvašením hmot cukrnatých“. Vzniklá tekutina je podle slovníku čirá, bezbarvá, pohyblivá, tenká. Pokud se zapálí, hoří modrým plamenem, přitom pronikavě a příjemně voní. Ve větším množství pak otravuje živočichy a opíjí, vydechuje se plicemi jako lihová pára. Při dlouhém popíjení škodí organismu, nastává „třesení opilců - delirium tremens a alkoholismus chronicus“. Riegrův slovník uznává i užitek alkoholu například v chemii jako palivo do lamp nebo rozpouštědlo, v malých dávkách je důležitým lékem na zažívání, přispívá prý k rychlejší tvorbě krve a posiluje po dlouhých vyčerpávajících nemocech.⁴³

Ottův slovník naučný říká o alkoholismu: „Otrava lihem, kořaleční mor. Soubor tělesných, duševních, mravních i hmotných následků nesmírného pití lihovin (opilství).“ Je to největší příčina sociální bídy a alkohol, jak je zmíněno výše, je od pravěku rozšířen po celém světě. V rovníkových oblastech se pije nejméně, alkohol se pije v oblastech severnějších, ale existují i výjimky. Následky pití jsou nedozírné a to nejen kvůli výši požitého množství, velkou roli hraje kvalita a druh alkoholu. Také v tomto případě je za nejvíce škodlivou považována pálenka, a „jedovaté znečištěné líhy“. Škodlivost pro člověka je i v malém množství alkoholu. Čím více je požíván, tím horší jsou následky. Alkohol jako „velký omamovací jed“ by se podle Ottova slovníku neměl prodávat v žádný svátek ani neděli, aby byl v dělnických rodinách klid a dobrá atmosféra, protože tuto dobu se nejvíc popíjí. Každodenní i sváteční pití vede k lehkomyšlnému utrácení na úkor zdraví. Jako následek alkoholismu je připisována tělesná sešlost, duševní poruchy, poruchy očí a smyslů celkově, které postupně ochabují. Nejvíce trpí mozek, následují těžké deprese, často i poruchy chování. Tělo je chatrné, rychle stárne a je náchylné na obyčejné nemoci, které organismus mnohem hůře snáší, než

⁴³ RIEGER, Ladislav, František. Slovník naučný. I. díl. Praha. 1860, str. 138-139.

organismus alkoholem neposilněného jedince. Je zde použit termín „chronický alkoholismus“, který je chápán jako nemoc, na níž může alkoholik zemřít. Duševní poruchy jsou velmi časté. Ze zpráv „vynikajících lékařů“ prý vyplývá, že se zbláznilo ve vyspělých státech 20 – 40% mužů kvůli alkoholu. Podle Ottova slovníku existují případy sebevražd, za něž může alkohol, jen v roce 1877 prý spáchalo sebevraždu 969 osob v Čechách. Na Moravě bylo napočítáno takovýchto úmrtí na 325 a ve Slezsku 123, příčinaou sebevraždy je podle všeho vliv alkoholu. Navíc lékaři určili, že z 2 358 bláznů v Čechách je 116 osob prokázaných alkoholiků. V ostatních zemích je tento poměr vyjádřen procentuelně. Na Anglii je to 25%, v Německu je napočítáno 33% a v severoamerických státech dokonce 50% případů šílenství z alkoholu. Ottův slovník interpretuje zprávy z liverpoolského spolku střídmosti z roku 1882, který tvrdí, že ročně umírá v Anglii 50 000 lidí, ve Francii 15 000, v Německu 40 000, a v Rusku 100 000 lidí na důsledky vlivu alkoholu. Už po malém požití alkoholu nastane rychlá proměna nálad, nekoordinované pohyby, rychlý tep a dech. Následně ztěžknutí hlavy, nesouvislé myšlenky, řeč a pohyby. Na pokožce je vidět studený pot. Někteří trpí průjmem zvracením, dokonce halucinacemi. Po této fázi následuje tvrdý spánek, hlava ztěžkne a podle slovníku může dojít ke komatu a smrti. Každý má jinou skupinu příznaků, některé se mohou projevit později, ale vždy je konec alkoholika zlý a smutný. Skončí na tělesnou sešlost, v psychiatrických léčebnách či sebevraždou⁴⁴.

Zde vidíme velký posun v chápání alkoholismu, zatímco starší Riegrův slovník se k alkoholu příliš nevyjadřuje, a když už ano, zastupuje lehce záporné stanovisko, Ottův slovník už přináší statistiky a přesná čísla. Výklad je velmi přesvědčivý a důrazně odrazuje od pití jakéhokoliv množství lihových nápojů. Lze si to například vysvětlit větším zájmem lékařů a chemiků o tuto tekutinu. Také je vidět posun ve vnímání druhu alkoholu Ottův slovník rozlišuje kvašené a pálené nápoje zatímco Riegrův je v ohledu interpretace druhů alkoholických nápojů a celkově alkoholismu stručnější.

Filip Stanislav Kodým⁴⁵ mluví o lihových nápojích jako o „dechových“, ne výživných. Alkohol nedodává končetinám potřebnou výživu, proto nelze jen popíjet. Přesto za nejlepší ke konzumaci je podle jeho názoru pivo a víno. Kořalka je pouze líh a voda. Alkohol podle všeho podporuje tělesnou sílu jen do té doby, dokud zcela nevyprchá, přesto ho Kodým nepovažuje za jed, tvrdí, že je darem božím a kdo ho umí využívat, tomu prospěje. Ten kdo potřebuje náhlou vzpruhu, nikdy mu neublíží sklenka piva nebo vína, právě naopak. Na

⁴⁴Kolektiv autorů. Ottův slovník naučný. Praha 1889. Svazek 1, str. 882-888.

⁴⁵ Filip Stanislav Kodým (1. 5. 1811 – 4. 10. 1884) - český lékař, politik a novinář.

příkladu dělníků, kteří pracují v chladu a mokru, doporučuje malou dávku alkoholického nápoje pro posílení. Jako jeden z mála přisuzuje alkoholu kladné vlastnosti, podporuje prý duševní síly a bystrou mysl, díky němu člověk zapomene na starosti. Alkohol a zejména víno obveseluje často smutnou mysl lidí, uvádí, že mnoho významných uměleckých děl je právě důsledkem požití vína či piva. Vojáky víno učiní „srdnatější“. Nesoudí ani partu lidí, kteří si vyrazí ven a něco popijí, je v pořádku, že se pobaví a zaspívají si, nesmí se ale opít do němoty. Autor zde rozlišuje kvašené a destilované nápoje, podobně jako Ottův slovník určuje podle druhu alkoholu i jeho škodlivost na lidské zdraví. Víno je podle něj dar od Boha, což také znamená, že je nápojem svátečním a ne všedním, mělo by se pít jen ve výjimečných chvílích. Chybou člověka je když pije denně, posilnění, které pociťuje, trvá jen chvíli a on je den ode dne slabší. Nejvíce podle Kodyma chabne žaludek, kdo moc pije ten málo jí. Žádný piják se nedožívá dlouho a ten, kdo brzy začne, skončí dříve. Starým lidem by se alkohol upírat neměl. Neustále upozorňuje na škodlivost kořalky, ve které je nejvíce lihu a „kořaleční olej“. Naopak pivo je našemu lidu nejbližší, hasí žízeň, není tak škodlivé a proto bychom ho měli pít nejvíce. I zde se objevuje názor, že destilátům více propadají chudí, protože jsou účinnější a levnější než pivo a víno.⁴⁶ Nejhorší dopad má popíjení na děti, velkou chybou je prý když se hříchy otce přenáší na děti a ty jsou poté doslova „blbé, tupé, nakažené krticí a jinými nemocemi“. Největším prohřeškem je počít dítě v opilosti, jelikož děti si pak celý život nesou následky. Kodym na druhou stranu argumentuje tím, že rodiče často dávají alkoholické nápoje dětem v dobrém úmyslu, zejména pivo a víno jim je podáváno na posilněnou. Při svém pokusu zjistil, že mladí jsou po požití nápoje bledí, mají „barevnou moč“ a stolice je bez „žlučné barevnosti“. Staří lidé by zato mohli popíjet více, jsou podle všeho veselejší, dochází však ke třesu končetin.⁴⁷

Jan Duchoslav Panýrek,⁴⁸ kritikami nešetřil a do příručky pro děti, ve které uvádí všechny nástrahy dospívání jako je kouření, otrava jedovatými rostlinami či pohlavní nemoci, zahrnul také kapitolu *O hrozném alkoholu*. Podle jeho slov je alkohol „zlý duch“, který vstoupí lidem do hlavy, zaplaví mozek a zrak, ubere sílu, splete jim kroky, zavede na zcestí a strhne do propasti. Člověk alkoholik je pak zobrazován jako „ubohý otrok“, který je bezmocný, bezbranný a skončí krutou a předčasnou smrtí. Vyjadřuje se o d'áblu, jež vytváří jen zlo nebo o neviditelné páře poleptávající hrdlo, která přivede krev k varu a zakalí rozum. Neznámá síla pak jedince přivádí ke krádežím a vraždám, pouze rozdmýchává zlo a rozmnožuje bídu

⁴⁶ KODYM Filip Stanislav. *Zdravověda*. Praha. 1854, str. 110.

⁴⁷ KODYM Filip Stanislav. *Zdravověda*. Praha. 1854, str. 113.

⁴⁸ Duchoslav Panýrek (18. 1. 1867 – 27. 12. 1940) - český chirurg, redaktor a beletrista.

s nemocemi. Alkohol chápe jako jed, který je krví roznášen po celém těle a do všech orgánů, působí nejvíce na ledviny, játra a mozek.⁴⁹ Jako definici alkoholu uvádí že: „Lih je tekutina čirá, vodě podobná, bezbarvá, řídká, zvláštního zápachu, chuti palčivé, nasládlé. S vodou se mísí a i ze vzduchu ji přitahuje, není-li zředěný vodou. Rozpouští tuky, pryskyřice a mnohé jiné látky, které se ve vodě nerozpouštějí. Hoří plamenem málo svítivým ale horkým.“⁵⁰ K těžkému otrávení podle Panýrka ale nedochází, protože opilost je nepříjemný stav a lidé přiopili už nepijí tolik. Rychlá otrava se projevuje nepříčetným chováním, náhlým pláčem a smíchem a také nesouvislým mluvením. Vyjadřuje se ke vztahu dětí a alkoholu rovněž záporně jako předchozí autor Filip Stanislav Kodým. Jako příklad uvádí příběh matky, která své dceři dávala třináct let po jídle dvě sklenky vína. Dívka záhy onemocněla zánětem ledvin, kašlem, došlo ke křečím v končetinách i krvácení z nosu. Nejvíce si Panýrek pochvaluje činnost berlínského spolku, ten nechal vytisknout 10 vět na školní knihy, které odrazují mladistvé od alkoholu. Delirium je pak podle Panýrka šílenství opilců vznikající po poranění,⁵¹ což se absolutně neshoduje s výklady ostatních lékařů.

Václav Novotný,⁵² ve svém díle *O alkoholismu, jeho významu zdravotnickém a sociálním* dává svůj postoj k alkoholu najevo hned v první větě: „Alkoholism je virový vřed na těle národů, všemu léčení vzdorující, neexistuje lék na jeho důsledky“⁵³. Pokračuje v tvrzení, že alkohol má zhoubný vliv na lidské ústrojí, společenský, rodinný i státní život. Podle Novotného působí na člověka nejvíce v žaludku, zde se zanítí sliznice a hrozí katar, působí poruchy trávení a díky pocitu žízně, který alkohol vyvolá, má jedinec potřebu pít stále dál. Při takto opakovaném požívání pak trpí játra a dochází životní síly, jev opakujícího pití se nazývá chronickým alkoholismem. Mezi další důsledky se podle Novotného řadí poruchy dýchací, hrubý a chraptivý hlas, záněty plic, ve velkém jsou ohroženy ledviny a srdce, které je stále více oslabováno. Zmiňuje se o velké úmrtnosti pijáků a snížené plodnosti jak mužů, tak žen. Na mozku se tvoří zvláštní povlaky, což souvisí se zhoršením inteligence a otupením dosavadních schopností a dovedností. Doprovodným jevem mohou být podle Novotného silné bolesti hlavy až epileptické záchvaty a obrny těla. Chování je narušeno sníženým sebeovládáním, malou vůlí, nezájmem.⁵⁴ Novotný rozeznává tři druhy alkoholu – pivo, víno a kořalku. Pivo je prý nejméně škodlivé, kdo pije pivo, nepropadá tak často kořalce, ani pivo

⁴⁹ PANÝREK, Duchoslav. *Bud'te zdrávi*. Praha. 1900, str. 33, 34.

⁵⁰ PANÝREK, Duchoslav. *Bud'te zdrávi*. Praha. 1900, str. 41.

⁵¹ PANÝREK, str. 43.

⁵² Václav Novotný (5. 11. 1859 - 1928) – obvodní lékař.

⁵³ NOVOTNÝ, Václav. *O alkoholismu, jeho významu zdravotnickém a sociálním*. Praha. 1896. str. 1.

⁵⁴ NOVOTNÝ, str. 6-11.

však není nápoj hodný k větší míře konzumace, není tak výživné jako si lidé myslí.⁵⁵ Rolnický život a volné chvíle obyčejných lidí líčí Novotný jako alkoholové slavnosti, lidé pijí nejen ve sváteční chvíle – otec se napájí silnou kořalkou, matka sladkými víny, syn nepohrdne ničím a pije, co teče, dcera si pochutnává na sladkých likérech a dítě ještě v kolébce prý dostává napít alespoň vína. Podle Novotného pak opilí potkávají různá stvoření a blábolí nesmysly.⁵⁶ Novotný se dále zabývá zejména popíjením dětí a dětstvím, tvrdí že „opilec opilce plodí“ a podle něj je taková dědičnost až 50% z generace na generaci nebo ob generaci. Potomci často trpí „halucinacemi, melancholií, zmatením, blbostí až kretenismem“. Jsou často postiženi „kořaleční padoucníci a epilepsií, k tomu se prý ještě přidává rodová zvrhlost až zrudnost, tupost, hluchoněmost a vady zraku“. Sám alkoholik se pak nachází ve stavu degeneračním, ve kterém není schopen plození, pokud však počne potomka, dítě se většinou nedožívá ani dospělosti nebo není schopné dál plodit.⁵⁷ Novotný přemýšlí nad obranou proti alkoholismu a nejvíce ho zaráží, že nejsou učitelé školeni, nebo pobízení potlačovat v dětech pijácké sklony, měli by je učit hygieně a protialkoholickému chování. Pití alkoholu totiž podle Novotného není nemoc, ale zvyk, který vede k ohrožení zájmu širší společnosti k lepšímu prostředí i úřady by měly zasahovat a činit prospěšná opatření. Veřejná správa nedělá nic jiného, než že zdrazuje, čímž nic nevyřeší, „kořaleční mor a jedy“, jak říká alkoholu, se budou dále rozšiřovat a chudí lidé na tom budou ještě hůř. Po příkladu Ruska nebo Švédska by Novotný nejraději zavedl trest za samotné opilství, největší tresty by uvalil na dospělé, kteří napájejí své zdravé děti, v tomto se shoduje například s Duchoslavem Panýrkem. Děti a mladiství si totiž na alkohol rychle zvykají a vyžadují ho pak i v dospělosti, trpí i rolnictvo, jemuž ubírá alkohol síly a dráždí nervy. Na závěr Novotný uvádí pár příkladů jak omezit popíjení lihovin a to například zředěnými víny, mošty, zakládáním spolků střídmosti a hlavně vzděláním lidí.⁵⁸

Anna Bayerová,⁵⁹ jedna z prvních českých lékařek popisuje vliv alkoholu na organismus více z lékařského hlediska než ostatní autoři, snaží se popsat reakce jednotlivých orgánů na styk s alkoholem. Alkohol podle Bayerové pochází z cukru a je složen z uhlíku, vodíku a kyslíku. Díky jeho složení pak líh pohlcuje vodu a ubírá tak životaschopnost látkám v buňce protoplasmě, jeho vlivem se tato buňka srašťuje a odumírá⁶⁰. A upozorňuje: „Tělo naše

⁵⁵ NOVOTNÝ, Václav. *O alkoholismu, jeho významu zdravotnickém a sociálním*. Praha. 1896. str. 15.

⁵⁶ Tamtéž, str. 17.

⁵⁷ Tamtéž, str. 23.

⁵⁸ Tamtéž, str. 30-37.

⁵⁹ Anna Bayerová (4. 11. 1852 – 24. 1. 1924) – lékařka, profesorka hygieny.

⁶⁰ BAYEROVÁ, Anna. *Žena lékařkou I*. Brno. 1907. str. 84.

podle váhy má 63% vody – ne piva ani vína!“⁶¹ Častým pitím pak dochází k podráždění sliznice, která je pokryta hlenem a dostaví se nechutenství, zvracení, velká žízeň nebo chuť na kořeněné jídlo. Játra se srašťují a následně zduřují. Velkou zátěží trpí také mozek. Podle Bayerové člověk nadměrně požívající alkohol zemře na mrtvici nebo bude mít doživotní následky.⁶² V druhém díle publikace *Žena lékařkou* definuje Bayerová opilost jako krátkou a náhlou otravu lihem. Lih se nevyskytuje v rostlinách ani živočiších, není tudíž dar boží, ani darem přírody ale umělý výrobek, při jehož požívání odumírají buňky v lidském těle. V tomto tvrzení vidíme rozkol s předchozím autorem F. S. Kodymem, který ještě alkohol za boží dar považoval. Před šílením a ničením po požití alkoholu podle Bayerové člověka neochrání ani jeho civilizovanost. Po pozření této látky je člověk otupělý, ubývá mu vůle, ale žádostivost po dalším nápoji je čím dál větší. Mezi další dopady na lidské zdraví uvádí neplodnost u mužů a žen, poškozenou činnost orgánů.⁶³ Dále Bayerová zmiňuje statistiku profesora Hermanna Askana Demmeho,⁶⁴ jenž zkoumal dopad na děti v rodinách lehkých a extrémních pijáků. U chronických rodičů pijáků bylo prý osmdesát dva děti ze sta nějak poznamenaných. Čtyřicet čtyři novorozeňat zemřelo v prvních měsících po porodu, ostatní děti byly „blbé, zaostalé, epileptické nebo zakrnělého vzrůstu“ V rodinách, kde pili oba rodiče, nebylo v pořádku ani jedno dítě ze sta. Střídmi lidé jsou tedy podle Demmeho pokusu živi o dvanáct let déle. Oba se shodují na striktní abstinenci u žen, které by měly chránit svou plodnost a následně i potomka, ženy by měly být hlasatelkami a rozšiřovatelkami života bez alkoholu.⁶⁵

Soucit se slabomyslnými v důsledku požití alkoholu má naopak Konrád Sedláček⁶⁶. Podle něj jsou takoví lidé chudáci a mělo by jim být pomáháno. Často za to ani sami nemůžou, jako většina autorů zmiňuje dědičnost, pokud matka pije v těhotenství nebo dokonce při kojení, je nanejvýš pravděpodobné, že dítě ponese následky. Nejvíce podle něj alkohol zatěžuje duši a cituje známého lékaře Bournevilla. Ten zjistil, že z tisíce dětí v ústavu pro slabomyslné, je jich zde čtyři sta sedmdesát jen kvůli alkoholismu rodičů. Vůbec nejhorší je, když je dítě zplozeno v opilosti, může za to prý mnohokrát svatební večeře, při které ženich holduje alkoholu. Sedláček poté uvádí několik statistik lékařů, jež vypovídají jasně proti požívání alkoholu, poté uvádí jaké chování je typické pro slabomyslnost. Projevuje se zpíváním,

⁶¹ BAYEROVÁ, Anna. *Žena lékařkou I.* Brno. 1907, str. 79.

⁶² BAYEROVÁ, str. 85.

⁶³ BAYEROVÁ, Anna. *Žena lékařkou II.* Brno. 1907. str. 191.

⁶⁴ Hermann Askan Demme (28. 8. 1802 – 18. 1. 1867) – německý a švýcarský lékař

⁶⁵ BAYEROVÁ, Anna. *Žena lékařkou I.* Brno. 1907, str. 87.

⁶⁶ Konrád Sedláček (1876 – 1939) – publicista, jeden z prvních, který psal o pomocném školství, ředitel školy v Olomouci.

mumláním, náhlým tancem, šhubáním oděvu, nárazy hlavou do zdi, kousáním sebe nebo ostatních, pláčem, kolébáním se ze strany na stranu, neschopností vůle.⁶⁷

Bedřich Konařík⁶⁸ pohlíží na pijáky stejně jako Konrád Sedláček z hlediska jejich chování a jednání. Nejčastěji je podle něj důsledkem pití slabá vůle, neschopnost odporovat příležitosti napít se. Často se opilci vymlouvají na špatnou rodinnou situaci, či nezmary v lásce a snaží se v pití utopit osobní prohry. Uvádí, že každý alkoholik prožívá svůj stav jinak, někteří působí veřejné pohoršení, jiní jdou v klidu spát. Ani jeden však není schopen vytrvale pracovat, mají těžké nemoci a následně umírají. Vždy je nejvíce postižena opilecova rodina. Jelikož Konařík tvrdí, že alkoholismus je nemoc, přichází také s řešeními a tím by měly být léčebny. Alkoholik není sám schopen se dostat z této nemoci. Když je střízlivý tak slibuje a přísahá polepšení, ale nikdy to nevydrží, proto je potřeba zřídit nový ústav.⁶⁹ Léčebna by měla být stupněm mezi nemocnicí a psychiatrickou léčebnou, kde by bylo o pacienta vzorně postaráno, jelikož si myslí, že alkoholik není ještě ztracen a pokud se člověk dostane do vhodného prostředí, dá se pracovat na jeho uzdravení. Jestliže se už uzdravit nedá, je dobré, že se alespoň uleví rodině a nebude pít před dětmi. Odvolává se na čtenáře, aby udělali první krok a začali jednat ohledně výstavby takového místa, protože stát prý nic nedělá, jen čerpá daně z lihovin a o alkoholiky se nepostará. Autor dále popisuje různé léčebny v zahraničí, ve kterých se byl podívat a je nadšen. Léčebna Ellicon ve Švýcarsku měla jasně daná pravidla, okamžitá abstinence a následný dohled od příslušníků rodiny, kteří museli být taktéž abstinenti, se odrazilo na dobrém stavu pacienta. Nejvíce si vychvaloval švýcarskou léčebnu Eloschäll, kde má velký význam příroda. Pacienti bydlí většinou po dvou, v pokojích je pěkný nábytek a v ostatních budovách jsou knihovny, malířské a kovářské dílny, stáje a skleníky. Denní pořádek je vždy jasně stanoven. Ve Švýcarsku je léčebnou metodou vést pacienty k pravidelné práci, působit na ně mravními a křesťanskými metodami, aby se naučili žít v pořádku a kázni. Na rozdíl od toho v Anglii byl režim velmi tvrdý a v léčebnách se praktikují i fyzické tresty, aby se upevnila vůle pacienta.⁷⁰ Autor je nadšen také z ohlasů ředitelství léčeben, které vrátilo mnoha rodinám zdravé otce, většina pacientů je šťastných a píše pochvalné dopisy na personál i vedení. Následně Konařík uvádí, jak by vypadal ústav náš, byl by spíše lidový, pro všechny vrstvy obyvatel, ale měl by být útulný a vkusný. Práce v dílnách by nebyla jen koníčkem a její výdělek by šel částečně na výdaje ústavu nebo rodině. U tohoto autora je

⁶⁷ SEDLÁČEK, Konrád. *Zachraňte slabomyslné*. Prostějov. 1907, str. 3 – 24.

⁶⁸ Bedřich Konařík (1878 – 1944) – pater a spisovatel, založil léčebnu ve Velkých Kunčicích.

⁶⁹ KONAŘÍK, Bedřich. *Léčebna pro alkoholiky*. Prostějov. 1908, str. 3.

⁷⁰ Tamtéž, str. 9.

vidět posun v chápání dopadu alkoholu na lidské chování, předchozí autoři viděli hlavně neřízené chování, zločinnost, či agresivitu, kdežto Konařík se zabývá spíše druhotnými projevy jako je nesoustředěnost, slabá vůle, jakási životní nespokojenost, neschopnost dostat se z emočních i materiálních problémů. Jako jeden z mála autorů hledá racionální řešení dlouhodobějšího charakteru, které by opilce nejen odstranilo, ale také vyléčilo.⁷¹

„Komu záleží na budoucnosti našeho národa, tomu musí záležet na dětech.“⁷² Tímto sloganem se dostáváme k dalšímu autorovi, vyjadřujícímu se k problematice alkoholismu. Jaroslav Barth⁷³, jenž napsal publikaci *Alkohol a dítě* zmiňuje právě to nejcitlivější téma, kterým jsou děti popíjející alkoholické nápoje. Barth stejně jako ostatní autoři je zastáncem názoru, že alkohol je velmi škodlivá látka a říká, že je těžko rozeznatelné, který alkohol škodí dítěti více, jestli ten, co přijímá před narození nebo ten, který mu rodiče dávají v mládí. Požíváním alkoholu jsou buňky celého těla narušeny a nový organismus pak jeví známky „zvrhlosti“, duševní i tělesné poruchy. Děti pijáků nesnesou ani malou kapku alkoholu nebo naopak tíhnou k alkoholismu také.⁷⁴ Připomíná starou pověst, podle které by se při souloži neměl pít alkohol. Argumentuje výzkumem, kde je prý z devadesáti sedmi počatých dětí v opilosti jen čtrnáct normálních a ostatní děti jsou těžce zdegenerované. Barth také cituje učitele v Dolním Rakousku, podle kterých, když je ročník málo nadaných a špatných žáků, je jasné, že před šesti lety byla dobrá sklizeň vína. Dále podrobně popisuje mnoho pokusů na pářících se či březích zvířatech, kterým byl podáván alkohol, vývoj je stále stejný. Ať už jsou to morčata, slepice nebo psi – vždy když byli napájeni absinthem nebo jiným destilátem byla velká úmrtnost mláďat, ta se rodila znetvořená, slabá, zakrnělá, s vrozenými vadami, často umírala brzy po porodu.⁷⁵ Autor popisuje různé statistiky dětí v přímé linii pijáků, potratů a dětí mrtvých při narození je u pijáků prý 52%. Děti jsou pak dědičně zatíženy, jsou povětšinou šílené a stávají se z nich prostitutky, majitelé nevěstinců, zločinci a vrazi, kteří nakonec potřebují veřejnou pomoc, jelikož se o sebe nedokážou postarat sami. Účinky alkoholu na dětské tělo se projevují také nervozitou, neklidem, šílenstvím, padoucníci, citlivostí, křečemi, depresivní náladou a tvrdým spánkem, jenž může trvat až 36 hodin. Tvrdí také, že rodiče alkoholici mají vliv na nemoci jako je „idiocie, epilepsie, blbost“ a zvýšená kriminalita u mladých. Opilečtí rodiče pak podle Bartha mívají sklony k týrání dětí, nevěře mezi manželi, hádkám, rozvodům, špatnému zajištění dítěte, protože peníze jsou utraceny za

⁷¹ KONAŘÍK, Bedřich. *Léčebna pro alkoholiky*. Prostějov. 1908, str. 14.

⁷² BARTH, Jaroslav. *Alkohol a dítě*. Praha. 1910, str. 1.

⁷³ Jaroslav Barth (1873 – 1938) – český lékař, zabýval se tělesnou krásou.

⁷⁴ BARTH, Jaroslav. *Alkohol a dítě*. Praha. 1910, str. 4.

⁷⁵ Tamtéž, str. 6.

alkohol a svým chováním sami svádí dítě k pití. U Bartha se setkáváme s názorem, že alkohol není antiseptický, ale naopak působí prosepticky, což podle něj znamená, že podporuje nákazu, lidé ho kupují jako lék ale přitom je škodlivý v jakékoli podobě. Na závěr autor dodává, že by se neměl podávat alkohol ani dětem v pubertě a přichází s řešením jak zmírnit popíjení mladistvých. Chce zavést protialkoholní vyučování, knihy a obrazový materiál, anatomické pomůcky, sportovní výuku, dobré rady od lékařů a učitelů. Přiznává, že je pro trestání rodičů za podávání alkoholu dětem, tímto tvrzením se shoduje s mnoha předešlými autory, například s Václavem Novotným a Duchoslavem Panýrkem. „Ani kapky alkoholu dětem! Pryč s tímto jedem!“⁷⁶

František Náprstek⁷⁷ má ohledně dětí velmi podobné názory jako Jaroslav Barth, ve své publikaci také zastává názor, že alkohol je pro mladistvé velmi škodlivý. Jako největší problém „nové generace“ považuje alkohol v souvislosti se vzděláním. Lihové nápoje zatemňují mysl, pod jejich vlivem dochází k padoucnici, slabomyslnosti a hříšnému chování. Náchylnost k opilství prý přechází dědičně z rodičů na děti. Dodává, že alkohol je jed v jakékoli podobě a množství. Nejdříve útočí na nervy, mozek, srdce, játra a ledviny. Alkoholik je po požití nápoje rozčilený, nedokáže se ovládnout, stává se slabomyslným. Vůle je slabá, proto je často marnotratný a nezodpovědný.⁷⁸

Jako opojnou mozek ochromující tekutinu označuje alkohol Břetislav Foustka.⁷⁹ Fouska byl profesorem sociologie, zabýval se degeneračními společenskými jevy jako je sebevražda nebo právě alkoholismus a stal se jedním z nejradiálnějších abstinentů.⁸⁰ Ve svém díle má k alkoholu jasné stanovisko, tvrdí že uvádí člověka ve zmatek a nepřesnosti, vede k zamlženosti mysli a pověrám. Jako příklad je zde uveden Goethe a jeho druhý díl Fausta, který byl podle Foustky natolik zmatený a nekvalitní díky požití alkoholu. Alkohol brání vznešenějšímu a šlechetnějšímu citění, znehodnocuje vnímání světa a přináší hrubost, nízkost a perverzitu. Jen myšlenky osvobozené od alkoholu jsou jasné a čisté.⁸¹ Zde je rozpor mezi uvolněnějšími názory F. S. Kodyma a Foustkou, jež prosazuje umění odkostěné od alkoholu, to je pak podle jeho slov vždy pronikavější a vydařenější, stejně jako vysportované udržované tělo zdravého člověka, než pupek alkoholika. Zakouřené bary, odporné špinavé krčmy, kde se

⁷⁶ BARTH, Jaroslav. *Alkohol a dítě*. Praha. 1910, str. 15.

⁷⁷ František Náprstek (1877 – 1955) – pedagog, zabýval se problematikou dětství a dospívání.

⁷⁸ NÁPRSTEK, František. *Dítě a jeho svět*. Praha. 1911, str. 12-14.

⁷⁹ Břetislav Foustka (5. 2. 1862 – 22. 2. 1947) – profesor sociologie, gymnaziální učitel, překladatel, zakladatel abstinentního spolku.

⁸⁰ URL:< <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/fousb.html>> (staženo 22. 11. 2013.)

⁸¹ FOUSTKA, Břetislav. *Abstinence jako kulturní problém*. Praha. 1909, str. 10.

po zemi válí lahve, puch kořalek a piva, není kultura, ale hanba lidí, kteří k tomu přispívají. Požívání alkoholu vede k prostituci a svůdnictví, nejde o čistou a pravou lásku, ale o lacinou a zapáchající alkohol. V lidech by se podle Foustky mělo probudit sociální svědomí, mravní čistota a sebeurčení.⁸² Pohlíží nejen na problematiku jedince, ve svém díle *Alkoholism a ideály národa* skloňuje slovo národ hned několikrát. Tvrdí, že ideály drží národ pohromadě a opilý člověk nemůže mít dobré ideály, nemůže být tělesně ani duševně zdatný, navíc tyto neduhy přenáší na další generace.⁸³ Na základě Foustkových vědeckých poznání se ukazuje, že alkohol snižuje výkonnost národa, zapříčiňuje vyšší úmrtnost a chorobnost, obyvatelstvo má nižší imunitu proti ostatním nemocem. Jak sám tvrdí: „Silný nápoj plodí slabé lidi“. Člověk se podle Foustky při požití alkoholu nestává nadčlověkem ale zvířetem, ztrácí krásu a jemné myšlení. Jako občané bychom měli žádat o nealkoholní politiku. Na příkladě úspěšných prezidentů T. G. Masaryka, T. W. Wilsona nebo rakouského Michaela Hainische prezentuje slavné muže – abstinenty. Rozumná demokracie by dle Foustkova názoru zakázala výrobu takového jedu jako je alkohol, který zavinuje chudobu, bere nemajetným množství obilí a brambor. Jen abstinence je východiskem pro mravnost, šťastný život a demokracii.⁸⁴

Jean Charles Sournia se k pojmu alkohol jako takovému téměř nevyjadřuje, zkoumá spíše co je přemíra alkoholu. Opilost je stav, kdy člověk nezvládá množství požitého alkoholu, nezvládá projevy svého chování, necítí stud. Nadmíru alkoholu je těžké určit, tu určuje většinou okolí než jedinec sám. Je to společností, ve které se pohybuje, záleží na sociální vrstvě, druhu přátel, prostředí, zálibách, politických názorech, věku, čase, zaměstnání. Podle Sournii alkoholik většinou miluje pozornost, pokud se s ostatními může podělit o svou náladu, vtipy, dovednost ve hře. Pokud ostatní pobaví, je v danou chvíli šťastný. Je to také tím, že není zcela při smyslech a cítí pospolitost, která mu dodává sílu. To, kolik člověk vypije alkoholu, spoluvytváří kulturu jednotlivých skupin podle společensky daných, nepsaných pravidel. Členové se pak navzájem (často nevědomky) sledují a udržují krok, zjišťují kam, až mohou zajít, aniž by jimi bylo pohrdáno. Ten kdo pije nadmíru, porušuje tak hierarchii, někdy to dojde i k porušení jiných pravidel, nebo dokonce zákona⁸⁵.

Vyjadřovali se zde lékaři, vědci, spisovatelé, či publicisté k problematice alkoholismu a k řešení této otázky. Už teď můžeme říci, že co autor to jiný názor. Je však patrné že názory autorů se postupně přelévají a stupňují. Na počátku byly pouze definice, které gradovaly, a

⁸² FOUSTKA, Břetislav. *Abstinence jako kulturní problém*. Praha. 1909, str. 12.

⁸³ FOUSTKA, Břetislav. *Alkoholism a ideály národa*. II. vydání. Praha 1925, str. 5.

⁸⁴ Tamtéž, str. 20-28.

⁸⁵ SOURNIA, Jean – Charles. *Dějiny pijáctví*. Praha. 1999, str. 16.

stal se z nich sociální problém, tento problém byl pojmenován a další autoři se snaží najít řešení a hlavně prevenci která by zabránila jeho šíření. Články a publikace mají mnoho rozdílných názorů, ale ve většině se shodnou. Alkoholické nápoje jsou zejména ve větší míře škodlivé pro tělo dospělého jedince a zvláště pro tělo dítěte či mladistvého, alkohol působí na psychiku a jeho vliv je dědičný v dalších generacích. Opilí lidé jsou ve společnosti nežádoucí a jejich chování je odlišné od chování střízlivého člověka. Nejhorší je pohlíženo na popíjení těhotných žen, matek, nebo na podávání alkoholu dítěti. Postupem času je zavrhován nejen tvrdý alkohol ale také pivo a víno, které podle mnohých autorů škodí téměř stejnou měrou jako destiláty.

3. Činnost Československého abstinentního svazu v Praze

Jen výjimečně v lidských dějinách probíhaly oslavy a jiné společenské akce bez přítomnosti alkoholických nápojů. Lidé pijí kvůli sociálnímu začlenění své vlastní osoby do určité skupiny, pijí kvůli starostem, na které se tak snaží zapomenout, stydlivý popíjí, aby se uvolnil a dokázal se bavit, jiní lidé konzumují alkohol z pocitu samoty, či strachu. Vcelku je popíjení alkoholu činnost společenská, mnohdy doprovázená hudbou, tancem, všeobecným veselím, často i výtržnostmi, zvýšenou kriminalitou, někdy až agresivitou.⁸⁶ Nejhorší jsou důsledky takovýchto chvil, večerů, či oslav. Ne každý dokáže své opilecké já udržet na uzdě, ne každý dokáže říct stop a odepřít si sklenku opojné tekutiny, ne každý pak bez takového nápoje vydrží déle jak týden či den, nebo pár hodin. Tito lidé posléze často pohoršují okolí, dělají všeobecné zlo, nechodí do práce, rozvrací rodiny, utrácejí rodinné úspory, uchylují se k násilnému chování, ubírají životaschopnost národu. A proč? Protože smysl života náhle vidí v jediné sklence alkoholického nápoje, to je v jejich očích to nejdůležitější, k čemu se vrací.

Není tedy divu, že se utváří jiné skupiny lidí, které toto chování radikálně odmítají, jsou to lidé, kteří na jedné straně cítí solidaritu přelévající se do touhy pomoci a zabránit šíření chronického alkoholismu mezi stále více lidí. Na druhé straně je to pohrdání a odpor k tak bezohlednému chování, jež rozvrací rodiny, bere životy, obtěžuje ostatní. Jsou to lidé vzdělaní, inteligentní, radikální s touhou pomáhat, radit, napravovat, varovat. Lidé, kteří jsou tak odhodlaní věnovat spoustu svého času, leckdy i financí do aktivity smysluplné a vrtkavé, že jsou, občas ve svém chování přehnaně radikální až fanatičtí. Podobní lidé se stejným záměrem zbavit národ alkoholiků, ostřízlivět, probudit zdraví a neotupené smysly, se nazývají abstinenti. Seskupují se v menších či větších organizacích a rozvíjí protialkoholní aktivitu všemi dostupnými způsoby, pokud možno co nejefektivnějšími.

Vůbec prvním českým vědeckým spisem ohledně otázky alkoholu se stal *Alkoholismus a jeho význam* napsaný roku 1898 primářem ústavu pro choromyslné ve Šternberku Vilémem Blodekem.⁸⁷ Blodekovi jako inspirace sloužily zejména studie psychiatra Jana Šimsy, který se dlouhodobě problematikou působení alkoholu na lidské tělo zabýval. V českém zemském sněmu se nejvíce angažovali poslanci Karel Adámek, Jan Dvořák, Ferdinand Šťastný a Jindřich Záhoř, kteří několikrát upozorňovali na potřebu zásahu a podali ke konci 19. století žádost, aby vláda předložila návrh protialkoholního zákona, návrhem se vláda ale

⁸⁶ SOURNIA, Jean – Charles. *Dějiny pijáctví*. První vydání. Praha. 1999, str. 11-16.

⁸⁷ BLODEK, Vilém. *Alkoholismus a jeho význam*. Praha. 1898, str. 5.

nezabývala.⁸⁸ Konečným podnětem k vystoupení protialkoholního hnutí v Čechách se stal osmý mezinárodní protialkoholní kongres ve Vídni roku 1901. Jako jeden z úkolů bylo stanoveno zpracovat údaje o stavu alkoholismu v Čechách a na Moravě. Tímto byl zřízen kongresní výbor, jenž prováděl podrobné šetření ohledně stavu alkoholismu a množství požívaného alkoholu. Do jaké hloubky šetření probíhalo a za jakých podmínek se bohužel ze zápisků Antonína Mareše nedozvídáme. Zpráva zemského výboru království českého *O rozšíření moru kořalečnického v království Českém, jakož i o prostředcích proti opilství*, vyšla tiskem roku 1901 v Praze. Součástí je mnoho podrobných statistických údajů a pět map. Data ukázala, jak naléhavé je začít dělat opatření proti alkoholismu. Zejména na Moravě byla situace neúnosná, zde se daly věci do pohybu zásluhou poslance Josefa Hybeše. Zpráva mimo jiné potvrzovala, že na tisíc obyvatel připadnou čtyři notoričtí alkoholici, přičemž na Vysočině to bylo v průměru 17 notoriků a dosti postiženo bylo také Slezsko.⁸⁹ Na tyto informace reagovaly noviny zprávami ještě katastrofálnějšími, ale v zásadě podobnými. Například pražské listy svojí statistikou potvrzovaly, že na jednu osobu připadá za rok 280 půllitrů piva, což znamená, že si prakticky každý obyvatel dá denně jedno pivo. Podle novin *Česká Revue* byly opilstvím nejvíce zasaženy oblasti sousedící s Moravou a Morava sama.⁹⁰ Varovné hlasy přicházely jak z novin, univerzit, tak také od vzdělanců či dokonce od rakouského císaře, Františka Josefa I., který nabádal k organizované činnosti proti alkoholismu a lidem radil střídmost, jež sám dodržoval.⁹¹

Roku 1905 byly varovné hlasy vyslyšeny a z Klubu přátel veřejného zdraví se zřídil Zemský spolek proti alkoholismu v Praze. Příznivci spolku ještě založili časopis s názvem *Časopis pro veřejné zdravotnictví*, nejvíce se na něm podíleli Stanislav Růžička a Gustav Kabrhel. První varovný leták – *Desatero proti pití lihovin* byl vytvořen Janem Šimsou a první schůze spolku se konala 3. 3. 1905 v Praze. Zde se řešily organizační záležitosti a také výbor nově utvořeného Zemského spolku.⁹² Výbor měl složení v podobě: MUDr. Gustav Kabrhel, MUDr. Jan Šimsa, MUDr. Stanislav Růžička, Emil Kühnel, Břetislav Foustka, MUDr. Duchoslav Panýrek, MUDr. Karel Kulhavý, učitelé Václav Nepokoj a Karel Červinka. Spolek se podle rozhodnutí dělil na sekci střídmych a přísně abstinujících, přičemž střídmy člen si mohl dát občas sklenku piva nebo vína. Pálenky byly zcela vylučovány, stejně jako jakékoli nevhodné

⁸⁸ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentského svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 1.

⁸⁹ Tamtéž, str. 2.

⁹⁰ Tamtéž, str. 5

⁹¹ Digitální depozitář parlamentu České republiky.

URL:<<http://www.psp.cz/eknih/1901skc/2/stenprot/042schuz/s042005.htm>> (staženo 18. 11. 2013)

⁹² ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentského svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 4.

chování v důsledku požití většího množství alkoholu. Původně rozdělený spolek na střídme a úplně abstinenty se časem spojil a zůstali jen přísně abstinující členové.⁹³

Časopis *Nová Kultura* v roce 1907 uveřejnil a shromáždil všechny protialkoholní organizace na našem území a byly to: Rakouský spolek proti pijáctví, Svaz abstinentsní mládeže ve Vídni, Spolek abstinujících německých studentů v Praze, Spolek rakouských abstinujících učitelů a učitelek, Zemský spolek protialkoholní v Praze a Zemský spolek protialkoholní v Brně. Abstinentsní tematice se tak věnuje čím dál více vzdělavců a oslovuje i běžný lid.⁹⁴ Dne 19. 5. 1908 se konala valná hromada členů Zemského spolku protialkoholního v Praze, zde bylo rozhodnuto, že se spolek přejmenovává na „Abstinentsní svaz Československý“ a bude mít své lokální odbory. O několik dnů později byl zahájen sjezd v sále Plodinové burzy, kde členové spolku zahájili toto setkání několika přednáškami k tematice alkoholismu. Svůj příspěvek přednesl například Gustav Kabrhel s tématem *O degeneračních účincích alkoholu*, přednášku na téma *Alkoholismus a děti* představila lékařka Eliška Vozábová, s příspěvkem *Působení na rodinu* vystoupil lékař Emil Kühnel, se svou přednáškou *O kultuře a střízlivosti* nechyběl ani Břetislav Foustka, o zakončení se postaral Tomáš Garrigue Masaryk s přednáškou *K studentstvu*. ČS Abstinentsní svaz nabízel přednášky školám, z nichž některé nabídku přijaly, zakládal odbory na jednotlivých místech Čech a Moravy například v Mostě, Rychnově nad Kněžnou, Litomyšli, Prostějově nebo Kostelci nad Orlicí, později se přidává mnoho nových odborů či poboček.⁹⁵ Už ze *Zprávy o kořalečném moru* vyplývá, jak moc je postižena oblast mezi Čechami a Moravou a také Východní Čechy, Československý Abstinentsní svaz proto zřizuje odbory v Ostravě a Jablonném.⁹⁶

3.1. Administrativní podoba Československého abstinentsního svazu

Aby mohl ČSAS působit jako svébytná organizace, bylo zapotřebí postarat se o záležitosti úředního charakteru, jako byla přesná definice spolku, podmínky pro členy, stanovy, zvolení rozhodujícího orgánu a jiné. Stanovy Československého abstinentsního svazu byly schváleny dne 5. 3. 1905 v sále Plodinové bursy v Praze. Tyto stanovy však nebyly konečné, podle dokumentů z valných hromad byly několikrát lehce upraveny, nejvíce pozměněny byly až v říjnu 1922.

⁹³ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentsního svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 3.

⁹⁴ Tamtéž, str. 5.

⁹⁵ Tamtéž, str. 7.

⁹⁶ Tamtéž, str. 15.

Podle stanov z roku 1922 je tedy Československý Abstinentský svaz: „soubornou, ústřední organizací všech sdružení a odborů protialkoholních a abstinentských v celé oblasti republiky československé.“⁹⁷ Jde o organizaci sociálně – hygienickou, sociálně – kulturní a sociálně – etickou. Cílem organizace je: „dovést český národ k ostřízlivění. Obrození národa a vymanění národa z pout alkoholismu. Vybudovat nový, čistší a krásnější život v jasné střízlivosti“⁹⁸ K ostřízlivění si členové zvolili mnohé prostředky, kterými bylo možno působit na širokou veřejnost.

Věnovali se zejména výchovné, osvětové a kulturní činnosti zahrnující přednášky, schůze, populární vědecké kurzy, divadelní představení, ušlechtilou zábavu bez popíjení alkoholických nápojů. Šlo také o vydávání spisů, brožur, letáků, časopisů a obrazů. V plánu bylo zřízení protialkoholních čítáren, knihoven a výchova mládeže. Dalším aspektem byla sociálně hygienická činnost, jejími pilíři jsou léčebné ústavy a poradny, které by měly vracet zdraví a sebevědomí alkoholem poznamenaným lidem. Ruku v ruce s tím bylo potřeba otevřít množství laciných jídel, restaurací a nealkoholních prodejen, které se měly stát běžnou součástí života. Sociální činnost se zaměřovala na působení k napravení společenských poměrů a zřizování patřičných institucí s myšlenkou ostřízlivění. Nejvyšší cíle členů byly kladeny v oblasti zákonodárství, kde bylo nutné prosadit protialkoholní zákony a nařízení na ochranu dělnictva a mládeže. Členům šlo zejména o úpravu a prodej lihovin, které by vedly až k celostátní prohibici. Dalším postupem byla organizační činnost, s tou je spojeno zřizování abstinentských organizací jejich následné sdružování v jeden celek a kontakty s organizacemi zahraničními.⁹⁹

Rozhodujícím orgánem ČSAS se stal Sbor delegátů, který se scházel minimálně jednou za rok a plnil funkci parlamentu. Rozhodoval o úkolech svazu, cílech v následujícím roce, shromažďoval členské příspěvky a případné dary od sponzorů, či jiných organizací. Počet delegátů byl stanoven na 31 osob, přičemž každá země Rakouska – Uherska měla určitý počet delegátů. Aby bylo rozhodnutí Sboru platné, musela se sejít alespoň polovina delegátů, pokud šlo o dlouhodobá nebo důležitá rozhodnutí, musely se účastnit alespoň dvě třetiny všech členů sboru.¹⁰⁰ Nejvyšším orgánem byl Říšský výkonný sbor se sídlem v Praze, který byl stálým, správním, pracovním, výkonným orgánem ČSAS. Výkonný sbor měl na starosti záležitosti celoříšské, jako je udržování stálé myšlenky abstinence, vyřizování korespondence

⁹⁷ ANM. Stanovy ČSL Abstinentského svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 1, str. 1.

⁹⁸ FOUSTKA, Břetislav. Z činnosti svazu. In *Vyšší národ*, 1921, roč. 1, str. 18-19.

⁹⁹ Tamtéž, str. 21.

¹⁰⁰ ANM. Stanovy ČSL Abstinentského svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 1, str. 5.

s organizacemi zahraničními. Měl právo zřizovat zemské lokální organizace a kontrolovat činnost finančního hospodářství.¹⁰¹ Ve výboru bylo celkem 12 členů, za Čechy 4 členi, Morava a Slovensko měly každý po 2 členech, Slezsko 1 člen. Další dva členy delegovalo ministerstvo zdravotnictví a jeden zde působil za ministerstvo sociální péče. Tento sbor se scházel jednou za tři měsíce a své vyhlášky následně publikoval v časopise *Vyšší Národ*. Dále byla ve Stanovách určena místní ústředí – jednotlivé odbory, dohlížely a spravovaly lokální působiště, rozšiřovaly myšlenku abstinence v okolí svého sídla, ty se mohly rozrůstat a spojovat. Pro členy spolku platilo zejména pravidlo úplného se zřeknutí alkoholických nápojů, rozšiřování myšlenky abstinence, zakládající členové pak měli povinnost složit členský poplatek ve výši 1000,- Kčs ročně a účastnit se co nejvíce schůzí, spolkových jednání a přednášek pro veřejnost. Tito členové měli být bezúhonní, mající právo volit i být voleni do Sboru delegátů. Pokud došlo k nějakým roztržkám nebo konfliktům mezi členy či sbory, řešila to organizace s názvem Smírčí soud.¹⁰²

K roku 1908 je zaznamenáno přes dva tisíce stálých členů ČSAS a tisíc dvě stě studentů, ti Svaz výrazně podporovali po celou dobu jeho činnosti. Velký poprask během dalších měsíců přinesly zejména pivovary, ty v Čechách utvořily kartelové dohody a jednorázově zdražily pivo. Odezva na sebe nenechala dlouho čekat, pražští důvěrníci jednotlivých továren a dělnictvo se usnesli na výzvě k širší veřejnosti a to ve významu bojkotu zdraženého piva. Z venkova chodily do Prahy souhlasné dopisy. Právě tohoto využili abstinenti, aby zlákali větší masy lidí, pořádaly se demonstrativní akce, na nichž se pily jen nealkoholické nápoje. Konaly se bezalkoholní plesy a v některých restauracích dokonce úplně odstříhly dodávky piva. Do Prahy se sjížděly známé osobnosti a pořádaly zde protialkoholní přednášky. Za zmínku stojí např. lékař Viktor Adler z Vídně, rakouský poslanec sociální demokracie Engelbert Pernerstorfer nebo spisovatelka Marie von Ebner Eschenbachová, kteří přednášeli o škodlivosti alkoholických nápojů zejména českému dělnictvu. V deníku *Právo*, se často vyskytovaly výzvy občanům: „Nepijte zdražené pivo! Kartel musí být poražen!“¹⁰³ To vše nahrávalo prospěchu abstinentního hnutí a brzy se dostavily i pozitivní zprávy. V srpnu roku 1908 deník *Právo* přinesl zprávu o plynulém snížení konzumace piva, dělnictvo se ho prý postupně odříkává. Dále se množí zprávy o bojkotech piva mimo Prahu. Hromadné zavírání hospod, hostinců a pivnic narůstá, zprávy o zavírání těchto podniků jsou např. z Kladna nebo

¹⁰¹ FOUSTKA, Břetislav. Z činnosti svazu. In *Vyšší národ*, 1921, roč. 1, str. 23.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 25

¹⁰² ANM. Stanovy ČSL Abstinentního svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 1, str. 11.

¹⁰³ Tamtéž, str. 9.

Pardubic. Také časopis *Nová kultura* se hlásila o slovo a informovala o postupné likvidaci menších pivovarů na území Čech. Nejen díky tomu se politici začínali zapojovat do boje proti opilství, zejména členové Sociálně demokratické strany rakouské, ta díky společnému sjezdu vytvořila letáky proti pivu. Hlásá se v nich, že pivo je tekutým chlebem lidu, je bezcenné a škodlivé, mimo jiné, že obsahuje pět dílů jedovatého alkoholu a jiných jedovatých látek. Podle vytvořeného letáku bylo statisticky dokázáno, že je příčinnou úrazů, zločinů, mnohých rozvratů rodin, brzdí šíření pokroku a potřebné kultury. Lidé jsou po něm často nemocní, alkohol působí záporně na schopnosti a dovednosti.¹⁰⁴ Alkohol si začaly všimnout i jiné politické strany, strana Rolníků nechala vytisknout články a přednášky proti pijáctví, titulky nesou názvy jako: *Karban a opilství*, *Boj proti lihovinám* nebo *Proč lidé pijí kořalku*. Zaměřením na ženy přináší časopis *Katolické listy* se svými články *Žena v boji proti alkoholu*, či *Žena o alkoholismu*.¹⁰⁵ Na mládež se také obracelo mnoho příspěvků a osobností, ale jak už je naznačeno výše, skupiny studentů se velmi ochotně a vehementně zapojovaly do protialkoholního hnutí, naopak samy vymýšlely aktivity a způsoby jak napomoci ČS Abstinentnímu svazu. Roku 1909 ke studentům promluvil T. G. Masaryk. Nejen studentům ale i širší veřejnosti byly tištěny brožury s varováním a ideou abstinence. Roku 1909 vydal svou práci Břetislav Foustka a vysvětluje jak přínosná abstinence je. Podle Foustky znamená moderní způsob života, je zdrojem sociálního, hospodářského a duševního blaha. Tvrdí také, že až celý svět pochopí, že je zapotřebí vzdát se veškerého alkoholu, nastane obrození větších rozměrů než v dřívější renesanci.¹⁰⁶ Jaroslav Barth ve své publikaci *Alkohol a dítě* apeluje na veřejnost, aby nedávala pít ani malé množství alkoholu dětem. Na různých statistikách i zahraničních výzkumech dokazuje nebezpečnost lihových nápojů a požaduje změny ve společnosti za účelem zdravé populace¹⁰⁷. Pavla Moudrá se svou prací oslovuje ženy jako manželky, matky, rozumné a vzdělané bytosti, které se snaží udržet klidnou a krásnou domácnost. Radí jim, aby se vyvarovaly všeho, co může ohrozit rodinné štěstí a jako častou příčinu uvádí právě alkohol.¹⁰⁸ Počátkem roku 1910 vycházel nový časopis s názvem *Abstinentní věstník*, jeho obsah sympatizuje s názory členů protialkoholního spolku. Byly zde vytištěny mnohé články o zdravém životním stylu, zahraniční zajímavosti či rady a tipy ohledně domácnosti. Jeden z článků například popisuje sjezd vysokoškolských studentů, na kterém se nejvíce rozebírala otázka stravování se studentstva po hostincích. Byly vznášeny

¹⁰⁴ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentního svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 13.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 15.

¹⁰⁶ FOUSTKA, Břetislav. *Abstinence jako kulturní problém*. Praha. 1909, str. 8 – 10.

¹⁰⁷ BARTH, Jaroslav. *Alkohol a dítě*. Praha. 1910, str. 7.

¹⁰⁸ MOUDRÁ, Pavla. *Alkohol a žena*. Praha. 1910, str. 18.

námítky ohledně nízkého počtu jídelen a abstinentských restaurací. Nejen mládež se pak musí stravovat v hostincích, kde je špinavé a zakouřené prostředí. Společně s pedagogy se studenti snažili vymyslet různá řešení, která chtějí předat vládě.¹⁰⁹ O Velikonocích roku 1911 se pak konaly přednášky určené učitelům a pedagogům, šlo zejména o přístup k dětem a formu, jakou by měli působit na děti v rámci protialkoholního opatření, zpočátku však účast byla ne příliš uspokojivá, na první přednášce, kterou vedl Břetislav Foustka a Alice Masaryková bylo napočítáno 64 kantorů z Čech a Moravy.¹¹⁰ Do boje proti alkoholu se zapojila také malá skupina představitelů za abstinenci kouření, už v roce 1848 se v Miláně konaly demonstrace, při kterých byly kuřákům vyráženy cigarety a doutníky z úst, tyto skupinky abstinentských kuřáků, které posilily zástupy protialkoholních spolků, jsou však často opomíjeny.

V Brně se roku 1914 konal čtvrtý rakouský protialkoholní sjezd, účastnil se ho například Eduard Beneš, Jan Šimsa nebo Břetislav Foustka a mnoho studentů, např. za studentské pelhřimovské hnutí Otto Rydlo. Ze zpráv *Abstinentského věstníku* se dozvídáme, že první schůze studentského spolku se konala roku 1913 a vedl ji mstní pedagog. Ten si prý velmi pochvaloval aktivitu studentů, kteří měli referáty a přednášky na různá protialkoholní témata, sami přispívali na knihy a rádi se každou třetí sobotu ve velkém počtu scházeli.¹¹¹ Vliv spolku abstinentských získával na síle, výše zmíněné stávky za zdražení piva, varovné příručky a letáky, vlastní časopis plný odborných příspěvků to vše působilo na veřejnost i na členy vlády. Taktéž studentská hnutí, mládežnické akce, stále více členů z řad lidu a zejména mnoho uznávaných osobností v čele svazu, to vše ovlivňovalo veřejnost. V roce 1920 se proto abstinentské rozhodli podniknout razantnější krok v podobě petiční akce za omezení výroby alkoholických nápojů a za úplný zákaz prodeje destilátů na celém území Čech. Na tomto základě pak vyzvali k reakci politické přívržence. Vláda byla v tomto ohledu vždy rozpačitá, jelikož váhala mezi finančními prostředky z daní za alkohol a náklady na důsledky rozmáhajícího se opilství.¹¹² V Národním shromáždění ČSR roku 1922 vystoupil poslanec sociální demokracie Arnold Holischer s návrhem zákona na ochranu mládeže před alkoholem, ve kterém prosazoval zákaz podávání a prodeje destilovaných nápojů mládeži do 16 let, pod pohrůžkou finančních pokut i možného vězení. Z toho vyplývá, že pivo či víno bylo nadále mládeži podáváno, omezení platilo pouze pro destiláty, jež byly po dosažení 18 let volně

¹⁰⁹ J. H., V. Š. Sjezd federace Českého studentstva Vysokoškolského a hnutí abstinentské. In *Abstinentský věstník*, 1910, roč. 1, str. 10 – 12.

¹¹⁰ Archiv národního muzea. ČSL Abstinentský svaz. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentského svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 20.

¹¹¹ DLÁSEK, Jaromír. *Studentské abstinentské hnutí v Pelhřimově*. In *Abstinentský věstník*, 1913, roč. 3, str. 34.

¹¹² Archiv národního muzea. ČSL Abstinentský svaz. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentského svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 23.

dostupné. Obsahem zákona byla také zodpovědnost zaměstnavatelů za své zaměstnance, pokud by se zaměstnanec stal v pracovní době nějaký úraz a byl pod vlivem alkoholu, nesl zodpovědnost jeho zaměstnavatel. Jestliže však zaměstnavatel prokázal, že byl jeho podřízený varován, byl trestně odpovědný zaměstnanec.¹¹³ Tento návrh zákona byl nakonec z velké části přijat. Přestože se ve skutečnosti spotřeba alkoholu nesnížila, reakce hostinských i výrobců lihovin byla bouřlivá. Několik týdnů na to se konala protestní akce v Praze, při které musely zasahovat i pořádkové služby. Abstinencům v tuto chvíli nahrávala i zahraniční situace, ve Spojených Státech Amerických byla roku 1920 dosažena úplná prohibice, takovýchto prohibičních opatření se báli zejména agráři a lihovárníci.¹¹⁴

Boj abstinentů a pijáků se prohlubuje, inteligence se staví na stranu abstinentů i jejich odpůrců. Jan Šatava¹¹⁵ napsal příručku *Pivo a Hnutí abstinenci*,¹¹⁶ kde se snaží objektivně snést argumenty pro i proti hnutí abstinenci. Přiznává, že proti alkoholu se v posledních dvou stoletích vede urputný boj, uvádí příklad Severoamerických států, které dosáhly úplné prohibice. Šatava jako první veřejně přiznává velkou roli propagandy, která je často nepravdivá a přehnaná, sám tvrdí že je v ní mnoho lživých argumentů.¹¹⁷ Dále píše o tom, že lidské tělo spotřebuje denně asi tři litry vody, člověk vypije denně jeden až dva litry vody a tím, že jíme dráždivější a kořeněnější jídlo je potřeba pít lehce stravitelné tekutiny – pivo. Desetistupňové pivo podle Šatavy obsahuje ve sto gramech největší podíl vody což je asi devadesát tři gramů a ostatní látky jako je dextrin, cukr, alkohol, kysličník uhličitý a rozštěpené bílkoviny. Kyselina uhličitá je pak výborným tišitelem žízně, uvolňuje a dráždí žaludeční sliznici k vylučování šťáv. Alkohol pak napomáhá rychlejšímu a dokonalejšímu trávení a podporuje chuť k jídlu. Šatava zdůrazňuje, že alkohol obsažený v pivě působí uklidňujícím účinkem na nervy, pozvedá a rozveseluje náladu, ve větší míře je opojný. Oproti členům ČSAS vidí klady ve společenském využití, při oslavách je pro dobrou atmosféru pivo nepostradatelným pomocníkem, díky němu se také ožívuje fantazie a člověk je hovornější. Na argumenty jiných lékařů, že pivo nevyživuje, dodává, že v litru piva objevil 356 kalorií, tudíž je pivo i výživné. V závěru své práce Šatava obhajuje vlastnosti piva, poukazuje i na negativa

¹¹³ Stejnopis sbírky zákonů a nařízení státu Československého. URL:< <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1922/026-1922.pdf>> (staženo dne 15. 11. 2013.)

¹¹⁴ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinenciho svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 24.

¹¹⁵ Jan Šatava (1878 – 1938) – český kvasný chemik, mykolog.

¹¹⁶ ŠATAVA, Jan. *Pivo a hnutí abstinenci*. Praha. 1923.

¹¹⁷ ŠATAVA, str. 5.

jako je případné opíjení se, ale v názorech je stále lehce proti idejím ČSAS a nabádá je, aby slepě nebojovali přímo proti alkoholu, ale šli ke kořenům a příčinám pití jedince.¹¹⁸

V Praze se proti abstinentům začínají formovat skupinky lidí, kteří odmítají nátlak protialkoholní propagandy. Roku 1922 se uskutečnila schůzka zájemců proti radikálnímu abstinentnímu hnutí. Byli to lidé nejen zastupující svobodné popíjení ale také lidé dotovaní pivovary a lihovary. Vědeckým rádcem a mluvčím se stal Karel Rožánek, který vydal tiskem tvrzení, že alkohol v jakékoli formě neškodí lidskému organismu, ba naopak je výživný. Zakladateli tohoto proti - abstinentního spolku se staly: Československá společnost lihová, Svaz průmyslových lihovarů a další dobrovolníci. Cílem bylo vyvracet mýty o škodlivosti alkoholu, působit proti anti alkoholovým zákonům a bojovat s propagandou, působící na širokou veřejnost.¹¹⁹ V roce 1923 se mnohé pivovary snažily zviditelnit právě díky výrokům Jana Šatavy, ten na přednášce Spolku pro průmysl pivařský promluvil o pivu jako o nápoji, který není nebezpečný při požívání, tudíž není zapotřebí, aby proti němu kdokoliv zasahoval. Schvaloval mírné pití spíše kvašených nápojů a citoval autority ze starších dob. Dalším trnem v oku proti - abstinentů byla všudypřítomná propaganda, která byla stále viditelnější. Lihovarníci se snažili ji omezit například v rozhlase. Radiožurnál často vysílal abstinentní přednášky členů ČSAS, představitelé lihového průmyslu byli razantně proti. Snažili se naopak dostat do Rozhlasu své reklamy, rádi za to zaplatili i určitý obnos navíc. V Plzni ČSAS nechal připevnit na auto reklamu se sloganem: „Ne alkohol, ale vodu, slunce a vzduch“. Ještě ten samý den, kdy bylo auto s reklamou vysláno na silnici, muselo být od tohoto počínu upuštěno na základě nátlaku a hlasitého vzdoru pivovarníků.¹²⁰ Pivovarníci a lihovarníci také vymýšleli jak zapůsobit na veřejnost, a tak se za jejich přispění v plzeňském divadle hrála hra, kde byli abstinenti zesměšňováni. Byli ztvárňováni jako staromódní puritáni, kteří neznají zábavu, jsou zahrabáni mezi knihami, nedokážou se uvolnit. To samozřejmě popudilo druhou stranu, tedy abstinenty, místní obor proto protestoval jak u vedení divadla, tak na správě města.¹²¹

Dva roky po přijetí Holischerova návrhu, který upravoval zákon omezující prodej lihovin mládeži se ČSAS podařilo získat finanční prostředky na zakoupení zámku Tuchlova u lázní Teplice. Dlouhodobým plánem členů svazu bylo zřízení ústavu pro léčení alkoholiků. Získání nemovitosti se podařilo díky zásluze ministra zdravotnictví Bohuslava Vrbenského, který

¹¹⁸ ŠATAVA, str. 18.

¹¹⁹ Archiv národního muzea. ČSL Abstinentní svaz. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentního svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 56.

¹²⁰ Tamtéž, str. 59.

¹²¹ Tamtéž, str. 60.

svazu zajistil mimořádnou dotaci. Ředitelem ústavu se stal Bedřich Konařík, který měl s léčebnou velké plány. Ze zpráv z časopisu *Vyšší národ* se dozvídáme, že první pacient přijel do Tuchlova v listopadu 1923. Sám Konařík píše, že zpočátku panovala k léčebnému zařízení velká nedůvěra. Až koncem dubna 1924 začalo přicházet větší množství pacientů. Konařík popisuje jednotlivé pacienty, kteří povětšinou přišli sami nebo na popud rodiny a dodává, že je potřeba alespoň pět měsíců léčby, jelikož většina pacientů je netrpělivých a po třech týdnech se chystají domů. Jak sám píše, doufá, že bude s personálem moci i nadále pomáhat, lidem a jejich rodinám, kteří o pomoc stojí.¹²² Svaz byl čím dál viditelnější, všímalo si ho Sokolstvo a jiná tělocvičná hnutí, do abstinenčních snah se tak připojovaly další skupiny i odbory. Abstinenci si pochvalovali, že je už mnoho míst v Čechách, kde mají svůj odbor. Studenti, rozhlas dokonce i středoškolské učitelé je podporovali svými přednáškami.¹²³ Postupný úspěch svazu je zřejmý i na narůstajícím počtu členů, na počátku fungování v roce 1909 bylo úspěchem 2 000 členů, v roce 1928 se kmenoví členové můžou těšit z počtu 6 635 členů a o rok později jich bylo 7 367. Také složení sboru delegátů a zakládajících členů bylo pozoruhodné, jelikož velká většina kandidátů byli vzdělanci. Antonín Mareš uvádí, že prvních 106 členů při založení spolku se mohlo pyšnit alespoň jedním titulem. Mezi členy jsou většinou zastoupeny profese jako lékaři, učitelé, profesori, školní inspektoři, psychologové nebo duchovní.¹²⁴ Do působení svazové činnosti se vedle časopisu *Vyšší národ* dostal také časopis *Plakát*. Velkou událostí se stalo otevření první protialkoholní poradny v Čechách. Dne 8. 2. 1928 zahájila svou činnost v Praze ve Vršovicích, jako první zde ordinoval lékař Alexander Bondy. Za první rok ji navštívilo 189 osob, některým pacientům byly jen uděleny rady nebo byli krátkodobě pozorováni, 67 osob bylo přijato do dlouhodobé péče s celodenním dohledem lékařů a ošetřovatelů. Díky poradně se tak dostávalo do ústavu pro choromyslné v Tuchlově více pacientů. Vláda jakoby neviděla výsledky protialkoholních opatření, přijala roku 1928 návrh zákona na uvolnění čepování lihových nápojů při volbách. Tímto měl být zrušen zákon z roku 1920, který omezoval výrobu alkoholických nápojů a zakazoval kořalku na celém území. Tento tah vyvolal velkou míru nesouhlasu s vládou právě u opozičních stran sympatizujících s abstinenty. Z vlády se například ozvali František Veselý a Jáchym Havelna s projevem o hospodářství, kde vysvětlovali, že jsou potřebnější odbytiště na zemědělské suroviny než alkoholový průmysl. Vyslovili se přímo, že „alkohol je zbytečnost, za kterou je

¹²² KONAŘÍK, Bedřich. O Tuchlově. In *Vyšší národ*, 1925, roč. 5, str. 28-29.

¹²³ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentského svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 40.

¹²⁴ Tamtéž, str. 48

škoda utrácet“¹²⁵ I přesto byl zákon většinou stran přijat, ale prezident Masaryk ho nepodepsal a vrátil oběma sněmovnám zpět, byl proti, aby se den před volbami a v den voleb čepovalo a popíjelo. V rámci trvání oslav deseti let republiky byl uspořádán Týden střízlivosti, který se konal od 3. do 11. listopadu 1928. Svaz se zúčastnil sjezdu Mezinárodní protitabákové ligy, který se konal v Praze. V rámci oslav střízlivosti sestavili univerzitní profesori teze o alkoholu, které byly rozeslány jednotlivým fakultám k přezkoumání a vyjádření, mohly by pak sloužit jako odborný a zároveň silně propagační materiál pro účely svazu. Dále v listopadu vznikla myšlenka řetězce bezalkoholních restaurací, propagoval je jak svaz tak zejména Emanuel a Emil Voňkovi, kteří po Praze zřídili bezmála deset takových restaurací. Ty se prý výborně uchytily díky příjemnému prostředí a prosperovali více než dobře. Další podobné hostince byly zakládány i mimo Prahu, například v Plzni nebo Kladně.¹²⁶

Na konci června roku 1929 se konal v Kodani mezinárodní sjezd proti - prohibiční ligy, hlavním mluvčím této proti abstinentní události se stal český chemik a biolog Julius Stoklasa.¹²⁷ Jakožto významný chemik přispěl přednáškami o přehnaných tvrzeních o dopadu alkoholu. Podobně jako Jan Šatava přiznával určité negativní dopady, ale rozhodně alkohol nezavrhoval. Noviny pak hlásaly: „Český vědec snímá v Kodani odium“¹²⁸ prokletí alkoholu“.¹²⁹ Abstinentní svaz na tyto zprávy nijak nereagoval a dál usilovně pracoval na ostřízlivění národa. Roku 1931 se konal sjezd v Pardubicích při výstavě tělovýchovy a sportu sportu v areálu pardubického muzea, jako tradičně proběhlo mnoho referátů a přednášek, kterých se zúčastnili i někteří studenti, následně se konala schůze členů. Na té bylo s překvapením zjištěno, že pivovary postupně začínají vykazovat vyšší a vyšší zisky. Jejich roční zisk byl v průměru 18,6% a tím skončily po podnicích se stavebními hmotami na druhém místě. Zástupci sociální demokracie proto navrhli urgentně zvýšit pivovarům daně, to opět zdvihlo vlnu nevole pivovarníků. Na úkor politické situace spolek po roce 1931 podle Antonína Mareše nejevil žádné viditelné aktivity. Stále zde byli zakládající členi ČSAS, kteří se snažili držet na uzdě prodej alkoholických nápojů, starali se o finance, kterých nebylo nikdy dostatek na všechna plánovaná opatření a nadále podporovali léčebnu v Tuchlově. O plánovaných krocích se Antonín Mareš nevyjadřuje. Další velký krok učinil Československý abstinentní svaz roku 1938, na základě územních změn a politické situace téhož roku byli

¹²⁵ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentního svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 52.

¹²⁶ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentního svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 50.

¹²⁷ Julius Stoklasa (9. 9. 1857 – 4. 4. 1936) – Český chemik, fyziolog, biolog, profesor agrochemie. Zakladatel Zemského výzkumného ústavu v Brně a spoluzakladatel Československé akademie zemědělské.

¹²⁸ Odium: obecný odpor, averze, nenávisť.

¹²⁹ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentního svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 54.

nuceni členové svazu k reorganizaci. Násilným obsazením Čech došlo k odtržení Slovenska a ztrátě Podkarpatské Rusi. Aby ČSAS mohl nadále fungovat, bylo nutné jej spojit v jedno těleso se všemi jeho odbory a spolky jemu podobnými. Připojilo se tedy Sdružení abstinentů socialistů a Liga nekuřáků.

3.2. Český abstinentský svaz

Na základě jednání ze dne 15. 5. 1939 se ustavila nová organizace spojená z Československého abstinentského svazu, Sdružení abstinentsů a Ligy nekuřáků v Český abstinentský svaz.¹³⁰ Ústředním časopisem nyní už Českého abstinentského svazu nadále zůstal *Vyšší národ*. K dořešení organizačních věcí bylo nutné svolat valnou hromadu, zde zasedali noví členové Českého abstinentského svazu, zasedání proběhlo 22. 6. 1939. Předsedou svazu byl zvolen Antonín Procházka, dalšími zakládajícími členy se stali Jan Šafránek, Karel Staněk, Jan Hořejší, Jan Nečas, Jaroslav Hořejší, Ladislav Havlík, Vladimír Rubeš nebo Břetislav Foustka. Ani zde není výjimkou, že členové jsou zcela abstinující, většina z nich jsou profesoři, doktoři nebo psychologové. V období Německé okupace bylo rozpuštěno velké množství spolků, ty zbylé se musely zařadit do nového řádu Velkoněmecké říše, tyto události poznamenaly i svaz. Jako jeden z negativních dopadů následujících událostí bylo zabránění zámečku Tuchlova, zde byla od roku 1923 provozována protialkoholní léčebna, jejíž správu zajišťoval jeden z členů svazu Bedřich Konařík. Léčebna vykazovala úspěchy, bezmála 80% pacientů se vracelo vyléčených nebo bylo podle slov Antonína Mareše „na dobré cestě k nápravě“. Léčebna byla podle zpráv ČAS zabráněna okupanty pro členy Hitlerjugend. Kvůli německé okupaci také zaniklo mnoho odborů, z důvodů zákazu činnosti nebo zabránění místních kluboven pro vlastní účely.¹³¹

Během druhé světové války byla výroba alkoholu značně omezena a prodej lihových nápojů byl pozastaven, došlo tedy téměř k prohibičnímu stavu. Nedostatek alkoholu řešili lidé po svém, jedna část obyvatel se uskromnila a konzumaci omezila nebo úplně ukončila, druhou skupinou lidí byli ti, co se s nedostatkem alkoholu nechtěli smířit. Potřebný alkohol si pijáci povětšinou pálili doma. Vznikl tak černý trh s často nekvalitním alkoholem, podle Antonína Mareše si ale každý, kdo si chtěl přihnout, cestu k opojnému nápoji našel. Pálení však bylo riskantní záležitostí, pokuty od německých příslušníků pro zachycené opilce se pohybovali mezi tisíci až pěti tisíci korunami. Nutno ale dodat, že peníze vybrané za opilství připadaly ve prospěch Červeného kříže. Při odhalení domácí palírny byly postihy o mnoho horší, žádné zmínky o takovýchto případech se v historii svazu však nedozvíme. Přestože byla činnost svazu sledována a často značně omezována, snažili se členové vyvíjet co největší aktivitu. Za války si jako kompenzaci za zabanou léčebnu zřídili několik protialkoholních poraden. Po roce 1940 například v Praze – Nuslích, Kladně, Plzni, Českých Budějovicích, či bývalé

¹³⁰ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentského svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 66

¹³¹ Tamtéž, str. 68.

Moravské Ostravě.¹³² Na začátku roku 1945 přichází pro svaz nejhorší možné sdělení a to okamžitý zákaz konání členských schůzí a ukončení jakýchkoliv aktivit v rámci spolku.

Květen 1945 a národní osvobození přinesl členům spolku i spřízněné veřejnosti novou naději v obnovení činnosti Českého abstinentního svazu, spolek jako pokroková organizace působil v Čechách už bezmála 50 let. Jelikož svaz nebyl formálně zrušen, pouze byly pozastaveny jeho aktivity, mohl dál pokračovat svým vlastním tempem v téměř stejné sestavě jako před rokem 1945. Nyní však čekala členy mnohem složitější práce, cílený tlak na veřejnost v rámci abstinentní idey byl víceméně zapomenut. Lidé byli poznamenáni dlouhými lety války, ve které zažili nedostatek potravin, chudobu, bolest, žal a na jejím konci se tyto pocity mísily s radostí, štěstím, pocitem vítězství, touhou po požitkářství. Z důvodu několikaletého nedostatku potravin a alkoholu se zájem o něj prosazoval zejména v závodních výborech továren. Výbory požadovaly přiděly lihovin, které se pak přerozdělovaly mezi jednotlivé zaměstnance. Ti jej častokrát stačili vypít během své pracovní doby, výsledky takového chování na sebe nenechaly dlouho čekat. Opilí zaměstnanci nebyli schopni vykonávat správně svou práci, v příspěvku je uvedeno několik případů, kdy se zaměstnaní motali po továrně, tropili scény a došlo i k několika zraněním a vážnějším úrazům¹³³. Konzumace alkoholu byla na vzestupu, ty lihovary a pivovary, které se rychle vzpamatovaly z předešlé pauzy, se předháněly ve výrobě různých druhů nápojů, rozdílné kvality i ceny. Nabídka byla široká a rozmanitá.¹³⁴ Svaz se postupně probouzí, prvním krokem bylo přejmenování ústředního časopisu *Vyšší národ*, z politických důvodů už se tak nadále nemohl jmenovat. Novým časopisem se tedy stal časopis *Zdravý lid*, ve kterém byly zveřejňovány články, statistiky i propagační fotografie svazu. Jedním z prvních příspěvků byl článek Josefa Kazila, člena svazu, který se vrátil z koncentračního tábora. Článek nesl název *Proti alkoholismu a nikotinismu*, autor v něm apeluje: „Nesmíme oslavovat alkoholem, nesmíme ani v jedné obci postavit novou hospodu, nesmíme dovolit prodej alkoholu.“ Dále varuje před důsledky nadměrného pití a žádá, aby nebyly prodávány alkoholické nápoje na žádných veřejných slavnostech nebo u tělocvičen, kluboven a v kulturních domech.¹³⁵ Další článek nese název *Pozor na nový druh otravy* od Ladislava Jarchovského nebo *Mladým vůdkyním žen* od

¹³² ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentního svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 70

¹³³ RIEDL, Ladislav. Otázky pití v těžkém průmyslu. In *Zdravý lid*, 1945, roč. 25, str. 16 – 17.

¹³⁴ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentního svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 75

¹³⁵ Tamtéž, str. 75.

novinářky a propagátorky feminismu Luisy Landové Štychové. Antonín Mareš, tajemník svazu napsal článek *Demokratický byt a domácnost*.¹³⁶

V roce 1946 členové stanuli před otázkou, jak dál pokračovat a jakým směrem zaměřit svoji činnost, stále odhodlané osazenstvo, doplněné o nové členy bylo připraveno bojovat s rozmáhajícím se alkoholismem. Alkoholový průmysl byl sice znárodněn, ale lihoviny zůstaly a problematika alkoholismu dál přetrvávala. Po členské schůzi se usnesli, že největším problémem je přidělování lihovin přímo do závodů, členům bylo jasné, že s touto záležitostí budou potřebovat pomoc od vlády Československé republiky. Antonín Mareš výslovně píše, že svaz chtěl: „osvobodit lid československý od zotročujících zvyků sociálních, učít jej zdravě žít a má v úmyslu spolupomáhat při budování socialismu v naší vlasti.“¹³⁷ Svaz byl ujistěn plnou podporou vlády, to však nic neznamenovalo, chtěl splnění alespoň jednoho konkrétního požadavku a to státní dotace na účinné provádění prevence v širokém měřítku. Nejprve byli členové svazu odkázáni na ministerstvo zdravotnictví, to je odkázalo do různých kanceláří, kde si s nimi nevěděli rady a odkazovali je na další a další místa než se dostali k referentovi, ten je odbyl s tím, že se asi zbláznili, když požadují tolik peněz. Tím byla finanční podpora vlády ukončena. Následně se svaz zúčastnil zasedání výkonného výboru světového protialkoholního svazu v Bruselu, který probíhal prvních pět zářijových dní roku 1946, shromáždilo se zde 40 delegací z 13 zemí. Řešily se zde ještě poválečné záležitosti ohledně správy, financí spolků, programu na následující rok a další záležitosti. V této době svazu značně pomáhala aktivita studentů, základna příznivců se stále rozšiřovala. Z vlastní iniciativy vyvíjeli činnost formou výzdoby škol vlastními i svazovými protialkoholními letáky, malovali a výtvarně zpracovávali plakáty, mezi mládeží se tak rozšiřovaly dotazníky pro statistiky ohledně požívání lihovin a nikotinových výrobků. Starší studenti pak konali přednášky na základě příruček svazu nebo zvali členy abstinentského hnutí přímo do škol k otevřené diskuzi. Pořádaly se mezi třídní i mezi školní soutěže ohledně poznatků lidského těla a škodlivosti alkoholu. Na přednáškách byla často recitována báseň s názvem „Tajemství mládí“ od Vladimira Vladimiroviče Majkovského.¹³⁸

Svaz svoji úspěšnou činnost prohluboval v roce 1947 otevřením nové protialkoholní léčebny na psychiatrické klinice Zdeňka Myslivečka v Praze u Apolináře. Toto zařízení dosáhlo světové úrovně v oblasti léčby závislosti. Zařízení pro alkoholově závislé funguje úspěšně až

¹³⁶ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentského svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 76

¹³⁷ Tamtéž, str. 80

¹³⁸ Vladimír Vladimirovič Majkovskij (19. 7. 1893 – 14. 4. 1930) ruský básník, dramatik a prozaik, zakladatel ruského futurismu.

do dnešní doby.¹³⁹ Mimo léčebnu svaz dále pořádal literární večery, plesy bez přítomnosti alkoholických nápojů, schůze, mládežnické akce, semináře pro zdravotníky a učitele, dílny, kde se vyráběl propagační materiál. Přednášek se účastnili nejen členové, či lékaři, ale také zemědělci, ti přispěli nápady o zužitkování ovoce na všemožné mošty, pomazánky, kompoty a zahuštěné šťávy, nikoliv na pálení alkoholu, totéž se týkalo i obilovin, kterými je podle abstinentů zbytečně mrháno při výrobě alkoholických nápojů.¹⁴⁰ Zároveň Československý Abstinentský svaz apeluje na členy vlády, aby se za svaz postavili a přijali alespoň základní opatření proti alkoholismu. Dne 15. 4. 1948 byl v Parlamentu Československé republiky přijat zákon *O potírání alkoholismu* č. 87/1948 Sb.¹⁴¹ Zákon je podepsán předsedou vlády Klementem Gottwaldem a ministrem zdravotnictví Josefem Plojharem. Zákon upravoval otázku výchovy obyvatelstva, chce jej dovést ke střídmosti, stejně tak i pomoci v případě závislosti. Předpokládá i pomoc lidem postiženým následky pití lihovin. Stanovoval sankce v případě porušení zákona. Zakazoval zprostředkovávat nebo podávat alkoholické nápoje mladistvým pod 18 let věku, opilým a podnapilým prodávat alkohol na tanečních zábavách s výjimkou piva a vína. Úplně se měly zdržet od pití zaměstnanci, kteří vykonávají nebezpečnou práci, ve které je ohrožen jejich nebo další život a majetek. Zákon dále zakazoval úmyslně opíjet „zjevně náchylné osoby“, hostinským a rodičům nedovoloval nalévat v případě nezralosti věku nebo v případě, že osoby už popily nějaké množství alkoholu. Tresty byly stanoveny různě, finanční se podle prohřešku pohybovaly mezi 500 Kčs až 25 000 Kčs. Odnětí svobody bylo většinou stanoveno na dobu tří měsíců, zákon si také vyhrazoval právo na odebrání živnostenského listu, to se týká zejména hostinských. Tímto zákonem byl tedy zrušen zákon č. 86/1922 sb. Zákon dodatečně uznával, že je nutné zvýšit státní výdaje, které však budou následně kompenzovány hospodářskými zisky, díky celkovému ozdravení národa. Alkoholismus totiž způsobuje škody v podobě dlouhodobých nemocí, úrazů, špatné pracovní morálky, zhoršení prospěchu ve školách, má vliv na kulturní vývoj a brannost národa. Ve finanční sféře se jedná o výdaje za léčbu, specializované pracovníky, náklady pojišťoven a invalidoven. Zhoršené duševní zdraví souvisí se špatnou populační politikou. Členové svazu si od zákona slibovali částečnou prohibici, jež se v zákoně zmiňuje, omezení podávání alkoholu při veřejných zábavách, plesech, státních svátcích,

¹³⁹ URL: < <http://alkohol-alkoholismus.cz/apolinar-oddeleni-pro-lecibu-zavislosti-vfn>> (staženo 21. 11. 2013)

¹⁴⁰ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentského svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 93.

¹⁴¹ Zákon č. 87/1948 Sb. O potírání alkoholismu. URL: < http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1113_00.htm > (staženo 20. 10. 2013)

výplatách nebo poutích. A také zvýšení finančních prostředků na propagaci abstinence a na léčbu závislých pacientů.¹⁴²

Prodej čerstvě přejmenovaného časopisu *Zdravý lid* prudce rostl, svaz stupňoval svou úspěšnou činnost v rámci ostřízlivění národa. Členové ČAS měli v plánu vydat nové stanovy svazu, to se však neuskutečnilo, jelikož Ústřední akční výbor Národní fronty plánoval reorganizaci spolků. Český abstinentský svaz se měl podle výboru sloučit s Československým Červeným křížem, jelikož cílem jak Červeného kříže, tak i svazu bylo ozdravení národa. Do organizace Červeného kříže mimo jiné měly přibýt i další zdravotnické spolky. Tajemník Červeného kříže ujistil členy ČAS, že jejich činnost nebude nijak zvlášť omezována, ba naopak podporována. Přislíbil jim milionové dotace na plánované aktivity v rámci protialkoholního boje. Proslov Červeného kříže tak ujistil vedení ČAS o dobré spolupráci. Jednání většiny členů protialkoholního svazu dopadlo pozitivně pro sloučení, nadpoloviční většina členů reagovala kladně, proto včlenění svazu nic nebránilo. Sjezd obou stran se konal ve dnech 22. – 23. 9. 1950. Byly dojednány neměnné podmínky pro obě strany, měly být zřízeny abstinentské subkomise a jiné kontrolní orgány skládající se z ČAS. Jan Hořejší, zakládající člen Českého abstinentského svazu vyzdvihl toto sloučení jako historickou událost a byl přesvědčen, že nyní bude protialkoholní práce ještě účinnější a produktivnější.¹⁴³

Bohužel pro ČAS to byla mylná úvaha, díky spojení s ČK svaz ztratil svoji autentičnost a zanikl. Slibované dotace se také nekonaly a činnost ustala.¹⁴⁴ Antonín Mareš se dále ke svazu nezmiňuje, Jakub Raš tvrdí, že roku 1969 se bývalí členové svazu pokouší obnovit jeho činnost. Něco jako spolek sice vzniklo, ale po čtyřech letech ne příliš znatelných úspěchů se zastánci abstinence rozešli a spolek byl formálně zrušen roku 1973. Další pokus o znovu vytvoření se konal ještě po listopadu 1989, o který se pokoušela malá skupinka bývalých členů. Ti byli už ve značně pokročilém věku a nakonec usoudili, že nemá cenu podstupovat zdoluhavé formality, když nemají žádné mladší nástupce, kteří by pokračovali dál v jejich zapáleném boji o ostřízlivění národa.¹⁴⁵ Dne 27. 12. 1962 byl zrušen zákon O potírání alkoholismu č. 87/1948 Sb., který reguloval spotřebu alkoholu.¹⁴⁶

¹⁴² Zákon č. 87/1948 Sb. O potírání alkoholismu. URL: < http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1113_00.htm > (staženo 20. 10. 2013)

¹⁴³ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentského svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 98.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 100.

¹⁴⁵ RAŠ, Jakub. Za ostřízlivění národa. In: *Dějiny a současnost 4/2009*, Padělky a padělatelé, str. 14 – 19.

¹⁴⁶ ANM. Antonín Mareš, historie ČSL abstinentského svazu. Praha. 1980. kart. č. 1, sv. č. 8, str. 94.

4. Periodika jako nástroj abstinentů v boji proti alkoholismu

Pro uskutečnění ozdravení národa byli členové spolku odhodláni udělat maximum. Mezi jejich významné počiny patří mimo jiné založení ústředního časopisu spolku. Ten nesl název *Vyšší národ* a byl úspěšnou a čtivou abstinentní tiskovinou vycházející mezi lety 1921 a 1945. Dalších pět let poté vycházel časopis se změněným názvem, z *Vyššího národu* byl přejmenován na *Zdravý lid* a byl vydáván do roku 1950. Jedním vůbec z prvních abstinentních periodik byl časopis *Abstinentní věstník*, jenž vycházel od roku 1910 a fungoval úspěšně další 3 roky. Následující část práce se bude věnovat zejména těmto třem časopisům. Postupem času se k nim přidaly i další tiskoviny jako *Výchova lidu*, *Zdravotnické rozhledy* nebo *Zdravý život*.

4.1. Časopis Abstinentní věstník

Abstinentní věstník, jak už název časopisu napovídá, je zaměřen na propagandu zdravého životního stylu bez alkoholu, nikotinu a jiných zdraví škodlivých látek. Věstník vycházel mezi lety 1910 až 1913 a byl vydáván orgánem sdružení dělnických abstinentů, není zde uvedeno konkrétní jméno redaktora. Hlavní motto časopisu zní: „Kdo chce změnit společnost lidskou, musí změnit dříve sebe.“

Témata článku jsou velmi rozmanitá a týkají se všech možných sfér lidského žití, odráží se v nich rady, tipy, recepty, články o zdravé životosprávě, sportu či jídelníčku. Jeden z prvních článků se snaží poukázat na množství utracených peněz, které jsou lidé ochotni dát za alkohol. Pro příklad v Uherskobrodském hejtmanství žije 73 000 obyvatel a roku 1909 se zde propilo 1 240 000 K, to je o 20 000 K více než před pěti lety, a to v této statistice není zahrnuta pálenka, která se vyrábí a popíjí doma. Za rok se tedy podle součtu vypilo 6 200 hektolitrů lihovin a 200 000 hektolitrů piva. Jak autor uvádí, následky toho jsou blázeň, větší nouze, zločinnost, úpadek mravnosti a nemoci. Za vinu to dává tzv. inteligenci, která není úplně abstinentní, hlásá pouze mírnost, ale čas od času si skleničku dopřeje. Tím dává lidu špatný příklad, protože špatné příklady kazí dobré mravy.¹⁴⁷ Podobné články reagující na mírné pijáky a jejich vliv na širší veřejnost jsou ve *Věstníku* velmi časté. Někteří se však dělníků zastávají, lékař Antonín Meissner na základě článku, který uveřejnil časopis *Náš venkov*, uvádí, že na některých místech naší republiky je voda tak nezdravá a špinavá, že jí nelze pít. Lidé už z vody několikrát onemocněli a bojí se dalších infekcí, jediné co tedy lze pít jsou kupované minerálky, ty jsou však velmi drahé, nebo srovnatelné s cenou piva. Tímto je

¹⁴⁷ ADMINISTRACE. Co propije lid v chudém kraji. In *Abstinentní věstník*, 1910, roč. 1, str. 23 – 24.

dělnictvo téměř nuceno pít často pivo.¹⁴⁸ Další autor psal o tom, že většina lidí nabádá abstinenty, ať nejsou tak upjatí, že kdyby nebyli tak přísní, bylo by jich více a úplná abstinence je přehnaná. Proč by se lid měl vzdávat trochy piva a vína, která ještě nikomu neublížila. Autor, jakožto zastánce úplného zřeknutí se alkoholu, na to namítá, že tato vrstva lidí je nejhorší, ti škodí nejvíce svou filosofií a morálkou. Nejlepší je prý být abstinentem neúprosným a na celý život, protože i malé množství alkoholu, způsobuje akceleraci srdečního svalu a zkracuje život. Autor přirovnává lihoviny k jedům, které dokážou ochromit lidské tělo i duši. Abstinenci by si měli dát na tyto lidi pozor, jelikož jsou to skrytí nepřátelé a dávají špatný příklad ostatním.¹⁴⁹ Někteří autoři přiznávají přehnanost svého přesvědčení, neboť jsou nazýváni fanatiky, spousta lidí jim říká, že jedna, dvě sklenky vína před spaním nikomu neublíží a člověk má hned lepší náladu a svět mu přijde vlídnější. Zbytečně pak abstinenci přehání své dobré snahy a i proto nemají tolik přívrženců. Abstinentům ale nejde o tu skleničku před spaním a vědí, že v ní není tolik jedu, aby hned ublížila. Vadí jim mimo jiné také to, že pivovarský kapitál shrabuje miliony a v dělnických rodinách se zažila teorie výživnosti a prospěšnosti piva pro lidský organismus. Lidé si pak z mála peněz raději koupí pivo namísto chleba, či dobrého jídla. A to je špatně, pivo nedává sílu a lidé místo aby šetřili, plýtvají i tím málem, co mají. Na alkohol v pivu a ostatních nápojích se dobře zvyká a těžko odvyká, kdo pije pivo nerad, dá si něco jiného, ale postupně vždy přidává. Člověk si dá nejdříve jednu sklenku, po čase přidá druhou a pak více a více. Už z důvodů výchovy by se dospělí měli zříct alkoholu úplně a ukázat „těm slabším“ kolem, že se dá žít bez popíjení. Kdo chce žít plný a zdravý život, měl by se vzdát zcela všeho, co mu škodí bez kompromisů. Právě stoupenci střídmeho pití jsou největší překážkou v boji za abstinenci, ale ani jeden z nich nedokázal vysvětlit, proč tedy nejsou schopni pití se vzdát, jelikož už si jednoduše navykli. Měli by skoncovat s polovičatostí.¹⁵⁰ Další příspěvek zas rozebírá návyky pijana a změny v chování, které lze vypožorovat. Alkoholik je podle slov autora slaboch a není pánem své vůle, sám nezpozoruje, že postupem času oslabuje jeho vůle. Ztrácí se jemné chování, dostavují se agresivnější afekty, hrubost, zlost. Jedinec přestane tolik řešit vzhled a postupně pustne, nedokáže si připustit, že je to kvůli alkoholu a tvrdí, že je se svým zevnějškem i chováním spokojen. Je ješitný na svou pijáckou zdatnost a chlubí se kolik je schopen vypít. Je zpozorovatelná i typická nedůvěra k sobě samému, přestože alkoholik působí vesele, pocituje neustále špatné svědomí, protože ví, že nedělá dobrou věc. Snaží se být lehkomyšlný a

¹⁴⁸ JÁNSKÝ, O. Pivo potravinou. In *Abstinentní věstník*, 1910, roč. 1., str. 63.

¹⁴⁹ J. Úplná abstinence? In *Abstinentní věstník*, 1911, roč. 2, str. 11 – 12.

¹⁵⁰ RK. Střídmost – Abstinence. In *Abstinentní věstník*, 1911, 2. roč., str. 99 – 101.

zábavný, často lže a zhoršuje se mu paměť.¹⁵¹ Částečně s psychologií alkoholika souvisí i článek o nočních nevěrách, které jdou prý ruku v ruce s alkoholismem. Kdo se stal abstinents od lihových nápojů je podle Pavly Moudré napůl zachráněn i od prostituce a nenachází tolik příležitostí ke svodům, jako když navštěvoval noční hospody a hostince. Ve střízlivé hlavě, nechybí smysl pro mravnost. Nitro alkoholikovo je neuspokojeno, a chce věčně víc a víc intenzivnějších požitků, až dospěje k bodu, kde není možné další vystupňování. Z toho pak vzejde nervové rozrušení následující ztrátou vědomí a mravní důstojnosti, ochablost myšlení a určitá beznaděj dovedou člověka častokrát až k sebevraždě. Jen člověk, který pochopil význam sebekázně a výcviku vůle, dovede být odhodlaný žít asketicky a stát se zdrženlivým od alkoholu i v pohlavním životě.¹⁵²

Časopis se nesnaží čtenáře jen odradit od alkoholu ale také pobavit, přestože to podle vybraných článků výše nevypadá, jeho struktura a příspěvky jsou v celku uvolněné. Mnoho článků se zmiňuje o přírodě a nabádá lidi k výletům venku. Jde například o příspěvek zabývající se účinky slunečního záření, ty podle autora mají velmi dobrý vliv na všelijaké nemoci. Dá se jimi prý vyléčit téměř vše, autor tedy nabádá k trávení volného času na slunci a odvolává se na řeckého mudrce Aristotela, už ten tvrdil, že nejlepší lék jsou sluneční lázně a čerstvý vzduch.¹⁵³ Některé příspěvky se snaží čtenáře vtáhnout do situace a doslova popisují dění venku, aby štamgasty vyhnali z hospod. Je zde líčen život zvířat v lese, jejich spokojené soužití, krása barev a čerstvého vzduchu, svoboda pohybu, klid, hra světla a stínu. Autor zde přesvědčuje čtenáře, ať naslouchají matce přírodě a uprchnou od každodenního shonu za bohatstvím, rozjasní svou mysl, očistí ducha i tělo a vrátí se ke kořenům.¹⁵⁴ Článek *Mravnost a alkohol* se zabývá smyslem života, v každé době, či epoše byl smysl života jiný, například ve středověku byl spatřován v mravnosti a církvi. V dnešní době existuje podle slov autora mnoho teorií ohledně výkladu světa jako takového. Nejčastěji se střetává teorie křesťanského a náboženského pojetí. Obě teorie ale vidí jako hlavní bod lidské existence mravnost, záleží pouze na tom, jaké významy mravnost obsahuje. Autor vysvětluje, že spočívá v obrazotvornosti, tedy čistotě mysli, snaze zachovat mysl jasnou. A v tom má právě největší výhodu abstinents, jelikož jeho nervy nejsou neustále drážděny a jsou stále svěží, tady se pak vytváří prostor k duševní práci, a čím více pracujeme duševně, tím větší je naše obrazotvornost. Duševní práce je nejvíce otravována alkoholem, a není možné myslet jasně a

¹⁵¹ RK. Psychologie pijáků. In *Abstinentní věstník*, 1911, 2. roč., str. 104 – 105.

¹⁵² MOUDRÁ, Pavla. Abstinence. In *Abstinentní věstník*, 1912, 3. roč., str. 4-5.

¹⁵³ VESELÝ, Antonín. Slunečné lázně. In *Abstinentní věstník*, 1910, 1. roč., str. 10 – 11.

¹⁵⁴ ORLOVSKÝ, Josef. Do přírody. In *Abstinentní věstník*, 1910, 1. roč., str. 25.

čistě pokud je mysl zakalená jedy.¹⁵⁵ V časopisu, můžeme najít spoustu reklam na jablečné a jiné ovocné šťávy, sodovou vodu či náhražky kávy. Jsou zde upoutávky i na různé náhražky za alkohol jako tzv. mléčné víno, což je zrnitá keřirová zákvaska, která se ředí a lze ji buď koupit hotovou, nebo si ji podle postupu vyrobit doma. Mezi články je i mnoho receptů na sladké záviny a moučníky, rady a tipy pro hospodyňky jak zútulnit domácí prostředí, nutno říci, že podtextem je udržení manžela doma, aby nechodil do hospod. Ve *Věstníku* byla v každém čísle otištěna zajímavá rubrika s názvem *Besídka*, kde jsou úryvky světových i domácích děl s abstinentsní tematikou, básně, fotky obrazů, lidová rčení nebo vtipy. Často se i mezi články objeví citáty a motta: „Píjan naříkající na společenskou mizerii – invalida, jenž si stěžuje na bolest v palci u dřevěné nohy.“ Nebo: „Alkohol probouzí v člověku zvíře. Mezi krčmou a zvěřincem jest pouze ten rozdíl, že v krčmě se k ránu bestie rvou a válí po zemi, kdežto ve zvěřinci klidně odpočívají.“¹⁵⁶ Celkově časopis nemá mnoho opakujících se rubrik, redakce píše velké množství článků o tématech mimo alkoholních. Najdeme příspěvky o zdražování nájmu, recepty, reklamy na různé pochutiny, sukno, limonády. Časopis propaguje zdravý životní styl, není upjatý, snaží se čtenáře přesvědčit spíše způsobem zajímavým a čtivým. Ve *Věstníku* se autoři příspěvků nepodepisují, ale uvádí často pouze zkratky.

4.2. Časopis Vyšší národ

Jak je zmíněno výše, *Vyšší národ* byl časopis vydávaný orgánem Československého abstinentsního hnutí, první číslo vyšlo roku 1921 v Praze. Pod tímto číslem je podepsán Břetislav Foustka a Antonín Procházka s redakční radou. Ostatní autoři jsou většinou uváděni pod článkem, ale nejsou výjimkou zkratky či pseudonymy autorů. Kdo patřil do redakční rady, zde nebylo uvedeno, jsou to s největší pravděpodobností členové abstinentsního spolku, lékaři nebo příznivci abstinentsní idey. Největší počet článků pochází právě od redaktora Břetislava Foustky, který dohlíží na rozdíl od *Věstníku* na striktně protialkoholní obsah a vzhled časopisu. Poslední číslo vyšlo roku 1945 a bylo redigováno Janem Hořejším, Foustka se vzdal funkce roku 1942 a to ze zdravotních důvodů. Po jeho odchodu časopis lehce pozměnil svůj vzhled a strukturu. Na první pohled zde přibyla větší rozmanitost témat, články už nebyly striktně abstinentsní, ale zařadily se i příspěvky o obecném životním stylu, jídelníčku, sportu, počasí, kráse, kulturních akcích. Bylo zařazeno více zpráv ze zahraničí, obrázků a reklam. Stálými kapitolami zůstaly články s názvem: *Jak jsem se stal abstinentsm*, *Alkohol a děti*, *Zprávy ze sjezdů*, *z ciziny*, *Příběhy od čtenářů*, *Z historie*, *Působení alkoholu*

¹⁵⁵ J. N. Mravnost a alkohol. In *Abstinentsní věstník*, 1910, 1. roč., str. 96.

¹⁵⁶ Lidové recepty a rčení. In *Abstinentsní věstník*, 1912, 3. roč., str. 101 – 105.

na člověka, *Umění a alkohol* a spousta dalších. Zajímavou částí byla *Besídka*, jako v *Abstinentním věstníku* zde byly otisknuty úryvky uměleckých děl, lidové písně, básně hanobící alkohol, či fotky obrazů.

Na prvních stránkách tehdy nově vzniklého časopisu Foustka nejprve vysvětloval význam názvu *Vyšší národ*, odvolával se na svobodu státu, která spočívá v jeho vyspělosti. Vyspělý stát by se proto měl vyvíjet, zdokonalovat, stávat se více a více demokratičtějším. Jako národ bychom měli jít příkladem ostatním národům, jelikož proti dosažení svých cílů jsme největšími překážkami my sami. Nejzhousebnější národ je ten, který pije, je slabý a zrádný. Vysvětluje, že nechceme být národem otročícím v poutech alkoholismu a měli bychom mít k řešení dalších překážek čistou hlavu a mysl. Sám Foustka nabádá všechny vrstvy lidí a je přesvědčen, že za ním nepůjdou jen osvícenci a tzv. inteligence, ale také zástupy rozumných lidí dobré vůle z různých vrstev. Na závěr své uvítací řeči dodává, že věří, že nastane doba, kdy se o alkoholismu v československém národě bude vypravovat jako o pohádce.¹⁵⁷ Jedním z prvních článků je pak příspěvek od Stanislava Růžičky, ten mluví o zázračné „Živé Hmotě“, která by neměla být zahubena, jelikož je vykonavatelem všeho co tvoří projev lidského ducha. Chtěl, aby národ nebyl vystavován ničemu, co ho kalí nebo ochromuje a stahuje dolů. Nabádá k vytvoření čistého domova a svobody a pokládá si otázku, zda najdeme onoho lidského ducha za „stoly pivem páchnoucími, pálenkou politými, či spíše musíme říci, toliko jinde může kvést, jen tu ne.“¹⁵⁸ Časopis vsadil i na zahraniční studie, například ty pronesené v Londýně. Vliv jedů na zárodečné buňky nazval profesor Forel jako „blastofhorii“, tímto dokazuje, že jedy jako alkohol nebo olovo poškozují lidské plemeno a jsou proto jedy „plemennými“ ohrožujícími lidstvo. I další studie dokazují, že alkohol je příčinou neplodnosti nebo chatrného plodu. Alkoholismus u rodičů tedy poškozuje potomstvo a je příčinou ničení plemene a tak i národa.¹⁵⁹

Vyšší národ uvádí v tisku také články a příspěvky od lidí, kteří mají nějakou špatnou zkušenost s alkoholem nebo se naopak chlubí dobrými výsledky při abstinenci. Jsou většinou podepsané jen křestním jménem, nelze tak autory dohledat. Čtenářka Eliška uvádí příběh o otcově kamarádovi, jenž byl hodným člověkem a byl velmi pracovitý, jen si však trochu přihnul, hned utratil všechny své úspory. Další čtenář přináší svůj příběh o majorovi, který měl syna a na posilněnou mu dával pít drahá vína, syn zesílil fyzicky, ale duševně prý začal

¹⁵⁷ FOUSTKA, Břetislav a redakce. In *Vyšší národ*, 1921, roč. 1, str. 1-2.

¹⁵⁸ RŮŽIČKA, Stanislav. Poslání československému hnutí abstinentnímu. In *Vyšší národ*, 1921, roč. 1, str. 9-10.

¹⁵⁹ SALEEBY, Williams Caleb. Alkohol jako plemenný jed. In *Vyšší národ*, 1921, roč. 1., str. 39 – 41.

blbnout a nakonec musel do ústavu pro choromyslné. Lidé sem píší i zkušenosti ze svého života, muž ve středním věku tak mluví o době, kdy byl ještě mladík a rodiče mu dávali pít víno a pivo, protože slyšeli, že je to dobré na trávení a celkově zdraví prospěšné. Postupem času však měl žaludeční potíže a tak vyzkoušel jídlo nezapíjet pivem ani vínem a udělalo se mu lépe. Došel tak k závěru, že alkohol vůbec nepotřebuje a stal se zarytým abstinentem. Nechybí ani pohled na ženu jako otrokyni alkoholika, který byl agresivní a vyvolával v ní strach nejen o sebe, ale i o malého syna. Píše a prosí o radu časopis, co má dělat, jak ho uklidnit nebo přivést zpět k rozumu. V pátém ročníku časopisu Jan Šimsa¹⁶⁰ uveřejňuje dopisy, kterých mu chodí stovky, jsou to dopisy od zoufalých manželek a matek. Vysvětluje proto, že je to vina státu, který nenechá na kvasný a lihovarský průmysl ani sáhnout. Nejraději by prý nechal všechny dopisy přeposlat ministerstvu financí, sociální péče, zdravotnictví a tak dále. Píše mu například žena pijana, který vypije denně 4 litry piva. Muž se s ní neustále hádá, má plno výčitek, na její rady se vůbec neohlíží a ona neví, jak mu zabránit v pití, jelikož si nenechá domluvit. Navíc se bojí, aby tyto móresy nepochytil jejich malý syn. Šimsa dodává, že pokud se takový muž nedostane do léčebny, nikdo mu nezabrání v dalším pití a už vůbec ne po dobrém.¹⁶¹

Časopis se věnuje nejrozmanitějším příspěvkům a menším spolkům různých profesí či zájmů a velký důraz klade na studentská abstinentní hnutí. V článku popisuje člen, jak začínalo studentské hnutí na základě svých vzpomínek. Mluví o organizaci studentů, které vedl Břetislav Foustka, učil je k práci a měl mnoho projevů. V roce 1907 bylo první studentské hnutí v Kroměříži a následně roku 1908 vydali povolání českému studentstvu, což byl požadavek na střední školy, aby sestavily statistiky o pití a nepití studentů a následně rozdali přihlášky do spolku. Byl domluven jednací řád a jako první vyšel leták „ke studentstvu“, který podepsali univerzitní profesori, a byl otištěn v 15 listech, celkem bylo vytištěno 1500 exemplářů s mnoha podpisy. Roku 1908 tak vznikl nový spolek, který podporoval zejména střední školy. Členové rozesílali žádosti profesorským sborům, podporovali protialkoholní práce na školách. V červnu na sjezdu v Praze už měli zprávu s tisíci podpisy. Bývalý člen dále popisuje akce, kdy připevňovali letáky na kabinety profesorů, rozdávali je po městě, nabádali své kamarády a známé ať se přidají. Spolupracovali s velikány, jako byl Břetislav Foustka, Gustav Kabrhel nebo T. G. Masaryk. Chodili dále do institucí politických a osvětových, kde se prý velmi divili, proč brojí i proti pivu, ale častokrát byli pochopeni. Vzpomíná, jak

¹⁶⁰ Šimsa Jan (1865 – 1945) – lékař, člen abstinentního spolku.

¹⁶¹ ŠIMSAS Jan. Ženy jako vězenkyně pijáků. In *Vyšší národ*, 1925, roč. 5., str. 53 – 54.

navazovali styky se zahraničím – Brazílie, Palestina, Island nebo Bahamské ostrovy, nejvíce spolupracovali se Stockholmem. Další roky byly úspěšné, bylo mnoho nových přírůstků i ohlasů známých osobností. Vzpomíná, že v roce 1912 se však musel z Prahy odstěhovat, ale přesto mu přijde, že je stále mezi studenty a Foustka je mladým profesorem. Nabádá, ať jsou studenti stále aktivní a idea abstinence ať se nese dále.¹⁶² Jakub Všetečka mluví o založení studentského spolku v Jičíně na gymnáziu, účelem bylo udržovat mládež v abstinenci a šířit jí i mimo školu. Každá třída si prý zvolila jednoho zástupce a ti mezi sebou předsedu, knihovníka, pokladníka a jednatele. Pořádali pak schůze, na kterých i mladší žáci měli své příspěvky, navzájem diskutovali, přednášeli, četli články. Schůze se konaly vždy v neděli po bohoslužbách a na konci byly vybírány peněžité dary, z nichž se vybavila malá knihovnička a několik poučných obrazů. Spolek však vydržel jen do roku 1915 a kvůli situaci kolem války se rozpadl. Podle Všetečky byla iniciativa založit něco podobného roku 1920 a tak na čtyřech gymnáziích provedl přednášku o abstinenci a nadhodil vznik spolku. Na jaře 1921 nakonec na každé škole spolek vznikl, což s radostí konstatoval a věřil, že při podpoře pedagogického sboru budou spolky velmi přínosné.¹⁶³ V mnoha člancích *Vyšší národ* zmiňuje i estetiku abstinence, hlásá čistotu, bdělost, krásu těla i ducha. Jedním z příspěvků je *Alkohol a umění*, Jan Šimsa se zde odvolává na Nietzscheho, který tvrdil, že vše velké pochází z rozkoše tvoření a ze záliby kterou pěstujeme. Fantazie a optimistický přístup k životu potírá veškeré pochyby a člověk má větší chuť do života. Umělce tvoření pozvedá a dává mu nový smysl, nakonec i divák je více potěšen, když vidí dílo čisté a jasné. Zdrženlivostí se pak podle Šimsy autorova kritika zvyšuje a dílo je dokonalejší. Umělci bývají vnímaví a citliví, často propadají alkoholu, ale jsou to přesto nositelé pokroku, musí potom vyvinout velkou sílu, aby překonali volání alkoholu a dívali se na svět střízlivýma očima. V časopise se také autoři snaží vyvrátit všeobecné mýty o alkoholu jako léčení běžných nemocí pálenkami. Chřipku a jiné infekční choroby se lidé snaží vymítit alkoholem, ten je sice občas lékaři podáván jako dráždivo při určitých potížích ale nikoli jako samotný lék, člověk hlavně neví, jakou dávku by si měl dát a končí to často opilostí. Poté se nemocnému jedinci ještě přitíží, nejhorší je to u alkoholika tomu ublíží i malé množství.¹⁶⁴ Úspěchů abstinentského svazu bylo mnoho, organizace měla čím dál více podpisů abinentů, v některých případech jim vyšla vstříc i politická scéna. Nejen tyto zdařilé snahy se pak promítají časopisu. Bedřich Konařík člen spolku a ředitel Tuchlovské léčebny se často zmiňuje o prosperitě protialkoholního zařízení. Ve stručnosti

¹⁶² DORAZIL, O. Z počátků studentského hnutí abinentního. In *Vyšší národ*, 1922, roč. 2, str. 21-23.

¹⁶³ VŠETEČKA, Jakub. Abinentní sdružení na středních školách. In *Vyšší národ*, 1922, roč. 2, str. 12-14.

¹⁶⁴ KRAUS, J. Chřipka a alkohol. In *Vyšší národ*, 1925, roč. 5., str. 108 – 109.

shrnuje, proč byl Tuchlov roku 1923 zakoupen, popisuje místnosti, je jich zde 47 z toho je většina pokojů, dále jsou tu jídelny, dílny, lázně a rozsáhlé zahrady. Žádá čtenáře a odbory o příspěvek jakékoli hodnoty.¹⁶⁵ V pokročilejších ročnících je pak popisována podrobná léčba i příběhy pacientů, ve XXIII. ročníku reaguje článek na péči pro vyléčené pacienty alkoholiky. Ti sami z vlastní vůle zakládají kluby, ve kterých si radí, diskutují, sdílí své dojmy z léčby. Pracovník, který po léčbě pacienty vždy objíždí a konzultuje další postupy, nemůže zvládat celou republiku a podle lékařů je důležité, aby se pacient dostal do dobré společnosti odkostěné od alkoholu a nespádl do pití znovu. Pacienti tak sami vyvíjí společenský život při Abstinentsním svazu v Brně, nacházeli zde uplatnění své osoby, byly jim tu svěřovány funkce spolkové, mluvili v referátech k ostatním a nemuseli pouze poslouchat soudy příbuzných nebo spolupracovníků. Tito lidé se podle lékařů potřebují projevit, říct svůj názor, být odpovědní sami za sebe, učit se samostatnosti, v neposlední řadě užít si zábavu spojenou s přednáškami a hudbou. Ve skupině se podle všeho dosahuje mnohem lepších výsledků než jednostranným nátlakem a pokud je to navíc dobrovolná činnost je to tím hodnotnější.¹⁶⁶

Snahy ne abstinentsů vyvrátit abstinentsní ideu se snaží Jan Šimsa, který přichází se zahraniční studií, lékař Charles Stockard totiž zvrátil dosavadní učení o degeneračním vlivu alkoholu. Na Cornellově univerzitě dělal pokusy na morčatech, které otravoval alkoholem až do bezvědomí. Potomstvo první generace bylo podle očekávání vesměs zdegenerované, ale ve čtvrté generaci bylo naopak silnější a zdatnější. Vysvětlil to tím, že slabší jedinci zemřeli a zůstalo silnější potomstvo. Alkohol je tedy podle něj i lékem a odstraňuje slabé jedince z rodu. I žabím pulcům se daří lépe ve vodě, kde je půl procenta lihu, více rostou a jsou čilejší. Sám sice řekl, že tím nechce ubírat snahám abstinentsních spolků, ale jelikož to bylo vydáno v časopise *Příroda*, abstinentsi se podle Šimsy obávali, že lidé budou raději věřit tomu co je jednodušší a pohodlnější a vztáhnou toto tvrzení na lidskou rasu. Dále Šimsa obhajoval názory uznávaných lékařů, jako byl Forel, Bournevill nebo Legrain, kteří jasně dokázali, že alkohol je degeneračním činidlem. Svou úvahu rozvíjel tím směrem, že kdyby byla pravda, že silní přežijí a slabí ne, pak bychom měli vítat všechny epidemie a nebránit se tuberkulóze, moru a jiným, protože zanechají jen silné jedince. Vyvracoval tak Stockardovu teorii a nabádal čtenáře, aby nevěřili žádným studiím tohoto typu.¹⁶⁷

¹⁶⁵ KONARŇÍK, Bedřich. Náš ústav pro záchranu alkoholiků. In *Vyšší národ*, 1923, roč. 3, str. 18 – 19.

¹⁶⁶ NOVOTNÝ, Jan. Kluby pijáků léčených a vyléčených. In *Vyšší národ*, 1943, roč. 23., str. 11 – 13.

¹⁶⁷ ŠIMSA, Jan. Chvála alkoholu. In *Vyšší národ*, 1923, roč. 3., str. 124 – 126.

4.3. Časopis Zdravý lid

Zdravý lid, časopis vycházející v letech 1945 až 1950, měl být pokračováním časopisu *Vyšší národ*, který kvůli politické situaci musel změnit název. Jakožto měsíčník vycházející pod taktovkou Jana Hořejšího se stal opět ústředním časopisem Československého abstinentského spolku. Pod názvem je drobná charakteristika časopisu: „Měsíčník pro zdravou životosprávu a kulturu.“ Z toho vyplývá, že se příspěvky netýkaly pouze abstinentské idey a byly ozvláštněny o témata z nejrůznějších sfér. Oproti předešlým dvěma časopisům má *Zdravý lid* nejrozmanitější obsah, články se týkají všeobecných záležitostí. Jde zejména o zdravý životní styl, jsou tu tedy články o skladbě jídelníčku, počasí, potravinách, hygieně, zdravém spánku, sportu a cvičení – jsou i nakresleny cviky, které se mají opakovat. Příspěvky z oblasti módy a oblékání, kosmetiky, divadla a filmu, zařízení domova nebo péče o domácí mazlíčky. V neposlední řadě je zde mnoho článků z oblasti alkoholismu a jeho potlačování, v porovnání s ostatními tématy je zde tato problematika zastoupena asi třetinově.

Jeden z autorů se pozastavoval nad rozkolem charakteru člověka a jeho zlozvyky. Píše, že má mnoho přátel, kteří nejsou ani abstinenty ani nekuřáky a přesto jsou to lidé nanejvýš dobří, zbožní a obětaví. Připouští, že dobrota a ušlechtilost asi zdánlivě se životosprávou nesouvisí a je fakt, že i mezi zásadními abstinenty jsou lidé pochybných mravních hodnot. Mluví o ženě, která má velké zásluhy o šíření idey lidskosti, za války byla velmi dobrosrdečná a obětavá, sama si dost protrpěla. Zahlédl ji však nenamalovanou, jak sedí v hospodě a kouří jednu cigaretu za druhou. Byl velmi zklamán tím pohledem a nabádá lidi, dobré a obětavé, ať jsou jen o trochu důslednější a přemýšlí nad svým chováním, kterým i ostatním dávají dobrý příklad a předávají jakési poselství lepšího člověka.¹⁶⁸ Další příspěvek ohledně alkoholismu varuje před pitím v práci. Bylo totiž zjištěno, že při práci v kovoprůmyslu, zejména tam, kde jsou vysoké teploty, bylo zvykem pít lehké pivo nebo víno. Z výzkumů ale prý vyplývá, že toto popíjení bylo zdrojem únavy a nedbalosti, tedy i vyšší úrazovosti. Nápoje jako pivo a víno nedodávají totiž tělu dostatek soli, která se z těla vypotí během pracovní doby. Tím vznikají mžitky před očima, mdloby, křeče a následné úrazy. Daleko lepší výsledky byly dosaženy výzkumem v jiné továrně. Rok byl podáván zaměstnancům nízkokofeinový čaj, připravovaný ze studniční vody, do níž se přidala špetka soli.¹⁶⁹ Zaměstnanci byli zpočátku ze změny nápojů rozmrzelí, jelikož byli na pivo zvyklí, ale po čase sami uznali zlepšení, podle svých slov se cítili méně unavení. Výsledky ukázaly, že klesl počet úrazů a nemocí, mírně se

¹⁶⁸ PITTER, Přemysl. O větší důslednost. In *Zdravý lid*, 1945, roč. 25., str. 11.

¹⁶⁹ RIEDL, Ladislav. Otázky pití v těžkém průmyslu. In *Zdravý lid*, 1945, roč. 25, str. 16 – 17.

zvýšila rychlost výroby a kvalita součástek. Také v tomto časopise jsou běžné příspěvky od čtenářů, kteří dávají k dobru rady, recepty nebo životní příběhy. Michal Zoščenko vypráví příběh o svém kamarádovi, ten byl velmi hrdý a chtěl být stále chválen a dostávat vyznamenání. Dělal v továrně soustružníka a byl jednou odměněn vyznamenáním dobrého pracanta. Před nějakou dobou seskočil padákem a očekával vyznamenání řádem rudé hvězdy za statečnost. Sovětská armáda tomu však nevěnovala žádnou pozornost, tak se vrátil do Leningradu a začal pít. Všechny své peníze utratil za alkohol, z výborného pracanta se stal hospodský pobuda, který štangastům vypráví, jak je nedoceněný a lituje sám sebe. Autor tvrdí, že tento příběh je pravdivý, přestože podivný. Lidé pijí z různých pohnutek, že přišli o práci, opustil je přítel, ze smutku nebo zlomyslnosti, nikdy tím ale, nedostanou to, co chtějí, naopak své problémy ještě prohloubí.¹⁷⁰

4.4. T. G. Masaryk zastánce strízlivosti aneb hrdina abstinentních časopisů

Tomáš Garrigue Masaryk byl velmi uznávaným a vítaným členem abstinentního spolku, je o něm mnoho napsáno v protialkoholním tisku. Vždy je líčen v superlativech, jeho přesvědčení coby abstinenta velice napomáhalo abstinentním spolkům získávat další a další členy. Sám Masaryk se pak účastnil spousty konferencí a přednášek, které směřoval nejčastěji ke studentstvu. Úplným abstinentem se stal roku 1900 a jako hlava státu nebyl v tomto přesvědčení sám, pro příklad jsou uváděni prezidenti Spojených Států Amerických Abraham Lincoln, Woodrow Wilson, Warren G. Harding nebo Calvin Coolidge. Masaryk jako sociolog, filosof a zastánce humanitních věd, nabádal každého rozumného člověka, aby udělal něco pro sebe a celý národ a zdržel se od alkoholu, který znemožňuje novým moderním způsobům života. Pokud bude trvat mírné pití, bude ruku v ruce trvat i nemírné a s tím spojený celý jev alkoholismu doprovázený bídou, zločinností, smrtí. Břetislav Foustka čerpajíc ze spisů a přednášek Masarykových, přináší v mnoha člancích jeho názory. Sám Masaryk vidí, jak alkoholismus podlamuje tělesné, duševní, rozumové, mravní a zrovna tak politické a hospodářské síly národa. Spatřuje v alkoholu sociální neduh a přímo protietický stav jedince. Společně s abstinencí má být vytvořena zdokonalená společnost s novými ideály, povznesený a obrozený člověk schopný samostatně uvažovat.¹⁷¹ Otázka pití a nepití souvisí totiž s celou řadou životních rozhodnutí, pijící člověk se staví k životním otázkám a

¹⁷⁰ ZOŠČENKO, Michal. Opilý člověk. In *Zdravý lid*, 1945, roč. 25., str. 42 – 43.

¹⁷¹ FOUSTKA, Břetislav. T. G. Masaryk a abstinence. In *Vyšší národ*, 1924, roč. 4., str. 41.

každodenním problémům jinak než abstinent. Proto rozhodnutí pít nebo nepít znamená volbu pro dva zcela odlišné životní názory. Podle Foustky Masaryk tvrdí, že při stávajícím stavu vědy, se každý člověk může poučit o všech zhoubných následcích alkoholismu na jednotlivce a společnost. Proto ve svých výkladech předpokládá tyto základní znalosti a zaobírá se pak více psychologii, etikou, sociologií a politikou alkoholismu. Jeho úsudky vzbudily na mezinárodním sjezdu ve Vídni velkou pozornost. Popíjení má příčinu v touze po potěšení a veselí, ale zároveň má své kořeny v nespokojenosti se sebou samým a svým okolím. Ne neprávem se opilství nazývá morální sebevraždou. Je prostředkem sebeobelhávání a sebe omamování. Alkoholismus je snaha mechanickým hrubým způsobem docílit klidu a spokojenosti. Je to také velký sebeklam, pro který by nemělo být v moderní době místo. Piják sám sebe ze zvyku obelhává, žije v neskutečném, zkresleném světě své vlastní utopie, tvoří si zcela materiálním způsobem klamnou realitu a tím i budoucnost. Foustka se domnívá, že člověk aby se z mírného pijana stal úplným abstinentem, musí ujít kus životní cesty, dozrát k tomu bodu, kdy je mu jasné, že je to tak, správně. Právě jako Masaryk, ten nebyl vždy abstinentem a zpočátku na zcela abstinentní ideu pohlížel s nedůvěrou, pak ale došel k názoru, že je to životní postoj a názor, který chce zastávat.¹⁷²

V časopisech často zveřejňovali Masarykovy příspěvky, jeden z nich se týká studentů, apeloval na ně, aby se vyhýbali hospodám, pokud se tam nemusí stravovat, ať jdou radši domů. Nejhorší je pro ně to prostředí, zakouřené a špinavé, láká k tomu dát si pivo nebo dvě a poslouchat klábosení štamgastů, které je většinou naprosto zcestné. Mluvil o kavárnách, kde studenti zabíjí čas, myslí si, že studují a že jsou všeobecně vzděláni, když čtou „povrchní kavárenské knihy“ ale není tomu tak. Vyjadřoval se k dívkám, pro které vzdělání nebylo vždy samozřejmostí a nyní, když jsou univerzity plné dívek, má dojem, že zvlčely, jejich chování se podobá chlapeckému a celkově se nesnaží tolik jako první generace těch emancipovaných. Dále si neodpustil varovat před prostitucí a pohlavními nemocemi.¹⁷³ V časopise *Zdravý lid* zaměřil Masaryk svůj článek péči o tělo. Vždy se snažil, aby nepotřeboval lékaře, nejlepší je prý prevence, starat se o své tělo s úctou. K tomu napomáhá střídmost v jídle, popisoval tedy svůj skromný jídelníček a přiznal, že ani svým hostům nepodstrojuje, ale vždy jim dá jíst to, co pokládá za dobré a zdravé. Sám Masaryk byl z vinařského kraje a tak pil víno od malička, pivo se naučil pít až ve městě a ke kořalce podle svých slov nikdy netíhnul. Až před svými padesátinami zjistil, že alkohol není k ničemu dobrý ale spíše zlý a přestal jej pít úplně. Lékaři

¹⁷² FOUSTKA, Břetislav. T. G. Masaryk a abstinence. In *Vyšší národ*, 1924, roč. 4., str. 42 – 47.

¹⁷³ MASARYK G., Tomáš. Masaryk mládeži. In *Vyšší národ*, 1924, roč. 4, str. 21 – 22.

mu prý po nemoci radili skleničku vína před jídlem, ale nechutnalo mu a zjistil, že je to lepší bez alkoholu. Abstinence pro něj nebyla podle jeho slov nikdy náboženstvím, ale pokud mohl, všem radil ať se zdrží od pití alkoholických nápojů a to úplně, nejhorší je prý ta polovičatá střídmost. A pokud chtějí rodiče vychovat zdravé děti, nestačí jen kázat, ale jít příkladem a věřit svému přesvědčení.¹⁷⁴ I v dalších Masarykových výzvách najdeme apel na zdravou životosprávu, dětem posílal skrz časopis vzkaz, ať jsou hravé, nebojí se školy a práce, často se koupou a poslouchají rodiče. Měly by se starat o své tělo a sportovat a hlavně by se měly vyvarovat alkoholických nápojů, které všechny ty snahy ruší.¹⁷⁵

¹⁷⁴ MASARYK G., Tomáš. Péče o tělo. In *Zdravý lid*, 1945, roč. 1., str. 29.

¹⁷⁵ MASARYK G., Tomáš. Masaryk dětem. In *Vyšší národ*, 1931, roč., 10, str. 58 – 59.

Závěr

Bakalářská práce se věnuje otázce problematiky alkoholismu v 19. a 20. století v Čechách. Mým cílem bylo zachytit dva odlišné pohledy na konzumaci alkoholu a též zohlednit výhody i nevýhody obou stanovisek a rovněž zodpovědět důležité otázky, jež jsem si položila na začátku bádání. Alkohol a jeho účinky měly vždy nepříznivý dopad na lidský organismus. Už na přelomu 18. a 19. století byly příznaky opilosti označeny termínem delirium tremens a následně vznikl i pojem alkoholismus, který odhalil švédský lékař Magnus Huss. Každá země přistupovala k problematice alkoholismu jiným způsobem a každá měla v oblibě jiný nápoj. Někde byly více oblíbeny lehčí kvašené nápoje, jinde dávali obyvatelé přednost destilátům. Na počátku 19. století začíná být alkohol zkoumán jak chemiky, tak i lékaři, každý z nich má na onu látku rozdílný názor a lidé se začínají více zajímat o to, co popíjí. V českém prostředí se našlo několik filantropů, lékařů či chemiků, kteří se zabývali škodlivostí opojné látky. Jedni toto bádání pojali z hlediska psychiky a chování jedince, druzí se zajímají o dopady na lidský organismus. Nechybí ani zveřejněné statistiky a pokusy na zvířatech. V principu však zastávají několik zásadních stanovisek, která jsou zaměřená jasně ostře alkoholu. Z bádání lékařů vyšly jasně najevo záporné účinky alkoholu na lidský organismus. Ten je podle všeho oslabený, mění se struktura orgánů, játra se srašťují, srdce tuční, mozek ochabuje. Mnoho lékařů se vyjadřuje k jednotlivým orgánům i buňkám v těle a popisuje jejich změny. Několik z nich naopak uznává i kladné účinky alkoholu zejména na psychiku. Jde o povzbuzení, lepší náladu a nával energie, který lze z alkoholu čerpat. Tyto názory jsou ale drtivou většinou kritizovány a zavrhovány. Určitými rizikovými skupinami obyvatel, které by v žádném případě neměly dostávat alkohol, se staly děti a mladiství. Negativní pohled je na pijící ženy, kterým alkohol škodí, zejména pokud jde o těhotné a kojící matky, škodí nejen sobě ale také dítěti. Velké zlo znamená alkohol pro organismus těžce manuálně pracujících.

Lidé opilí a závislí na alkoholu byli označováni jako zločinci, vyvrhelové, kteří rozvrací rodiny, utrácí rodinné úspory, jsou zlí, často agresivní. Proti nim se začínají ozývat malé skupinky lidí, kteří se snaží napravit společenské poměry a udržet národ střízlivý a zdravý. Tito lidé pak roku 1905 utvořili Zemský spolek proti alkoholismu v Praze, který byl záhy přejmenován na Československý Abstinentský svaz. Ten se snažil zvrátit dosavadní poměry na území Československa a ostře vystupoval proti popíjení alkoholu. Členové svazu využívali k přesvědčování společnosti zejména propagandu ve formě brožur, letáků, odrazujících plakátů, konali veřejné sjezdy a přednášky, které několikrát vyšly tiskem nebo zazněly v rozhlase. Dále zakládali lokální odbory, abstinentské restaurace, kavárny a hostince. Velkou

oporou jim byly také známé a vážené osobnosti, které podporovaly zdravý životní styl bez jedů, jako byl alkohol. Patřil mezi ně například Eduard Beneš nebo Tomáš Garrigue Masaryk, který vedl nejednu přednášku zaměřenou proti alkoholismu. Angažoval se také v studentských hnutích nebo zahraničních sjezdech a sám byl zarytým abstinentem. V neposlední řadě naléhali abstinenti na členy vlády a požadovali jejich pomoc v rámci úpravy legislativy. Nejvýraznějších výsledků dosáhli v roce 1921, kdy byl přijat návrh zákona poslance sociální demokracie Arnolda Holischera, velkým úspěchem bylo taktéž zabránění zámečku Tuchlova roku 1923, ze kterého následně vznikla protialkoholní léčebna. Velkou oporou byl členům svazu protialkoholní tisk, jako ústřední časopis spolku vycházel od roku 1921 *Vyšší národ*. Zveřejňoval zahraniční statistiky, vědecké studie, příspěvky od čtenářů a mnoho dalších rozmanitých článků s abstinentním podtextem. Z politických důvodů bylo nutné, aby svaz změnil svou podobu, proto od roku 1939 byl ustanoven už nový Český abstinentní svaz, který dál pokračoval ve své radikální abstinentní idey. V roce 1945 byla činnost svazu na několik měsíců pozastavena a znovu obnovena, větším zklamáním pro zakládající členy spolku byla skutečnost, že lidé po válce pozapomněli na jejich varovná hesla a uvolněnější poměry s sebou přinesly i větší míru konzumace lihovin. Ústřední časopis spolku změnil své jméno na *Zdravý lid* a zveřejňoval nejrůznější články, které měly vést společnost k ozdravení. Redakce zařadila do tisku zábavné rubriky, dávala větší prostor příspěvkům čtenářů, receptům a osvědčeným radám. Velké úsilí členů přineslo kýžené ovoce a roku 1948 byl podepsán členy vlády *Zákon o potírání alkoholismu*, jenž byl největším dosaženým úspěchem v historii svazu. Svoji slávu si však svaz neužíval dlouho, z důvodu potřeby reorganizace spolků se měl roku 1950 Český abstinentní svaz sloučit s Červeným křížem. Tajemník Červeného kříže ujistil členy o finančních dotacích a podpoře aktivitám spolku, ani jeden z vyřčených slibů však nebyl naplněn a svaz ztratil svoji autentičnost. Aktivity svazu téměř zanikly a tím i svaz samotný, roku 1973 byl formálně zrušen. Někteří bývalí členové se roku 1969 a poté i 1989 snažili obnovit jeho činnost, ale nedosáhli žádných výsledků.

Díky této bakalářské práci jsem prostudovala mnoho materiálů ohledně boje abstinentů, sledovala snahy, kterými dokazovali nutnost změny společnosti. Pokud vezmeme v potaz prostředky, které měli k dispozici a odhodlání, jež je pohánělo, je jasné, že ty cíle, jichž dosáhli, získali díky své pílí. Ochota, snaha bojovat za své přesvědčení a zdraví celého státu. Mnozí z nich zasvětili celý život tomuto odhodlání. Jsem velmi ráda, že jsem mohla zpracovat tak rozporuplné téma a děkuji za šanci rozšířit si své obzory. Doufám, že budu mít možnost se

do protialkoholní otázky ponořit ještě hlouběji a prozkoumat tak další část našich zajímavých dějin.

Resumé

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku alkoholismu v 19. a 20. století v Čechách. Práce je rozdělena do čtyř kapitol, první část je věnována stručné historii objevu alkoholu. Ve druhé kapitole jsou porovnány názory převážně českých lékařů, zkoumajících dopad lihových nápojů na lidský organismus. Nejrozsáhlejší třetí kapitola je zaměřena na vznik abstinentského spolku v Čechách a činnost jeho členů. V kapitole jsou popsány jednotlivé kroky učiněné členy spolku a jejich boj proti lihovarskému a pivovarskému průmyslu. Dále je zmíněn vznik protialkoholní léčebny, úspěchy i neúspěchy abstinentů a druhy propagandy, které byly používány k přesvědčení společnosti. Roku 1950 došlo ke sloučení spolku s Červeným křížem a následnému zániku spolku. Poslední kapitola je založena na sériových pramenech. Jedná se o přehled časopisů s abstinentskou ideou porovnávající rozmanitost a tematiku jednotlivých příspěvků.

Resume

The bachelor's thesis focuses on the issue of alcoholism in the Czech Republic during the 19th and 20th centuries. It is divided into four chapters, the first of which briefly outlines the history of discovering alcohol. Chapter two compares the opinions of predominantly Czech physicians, examining the impact of liquor on the human body. The most extensive third chapter focuses on the founding of the anti-alcohol association in the Czech Republic and the activities of its members. Also described in this chapter are the individual procedures carried out by the group members in their fight against the liquor and beer industries. The chapter also mentions the establishment of alcohol addiction therapy clinics, success and failure stories of nondrinkers and propaganda methods used to convince society. 1950 saw the anti-alcohol association join forces with the International Committee of the Red Cross and the subsequent end to the association. The last chapter is based on a series of sources, namely periodicals dealing with abstinence and comparing the diversity and themes of each source.

Seznam použité literatury:

Sekundární literatura

Kolektiv autorů. *Ottův slovník naučný*. Svazek č. 1. Praha 1889.

RIEGER, Ladislav, František. *Slovník naučný*. I. díl. Praha. 1860.

SOURNIA, Jean – Charles. *Dějiny pijáctví*. Praha. 1999. ISBN 80-86379-01-9.

Dobová literatura

BARTH, Jaroslav. *Alkohol a dítě*. Praha. 1910.

BAYEROVÁ, Anna. *Žena lékařkou I*. Brno. 1907.

BAYEROVÁ, Anna. *Žena lékařkou II*. Brno. 1907.

BLODEK, Vilém. *Alkoholismus a jeho význam*. Praha. 1898.

FOUSTKA, Břetislav. *Abstinence jako kulturní problém*. Praha. 1909.

FOUSTKA, Břetislav. *Alkoholism a ideály národa*. II. vydání. Praha, 1925.

KODYM Filip Stanislav. *Zdravověda*. Praha. 1854.

KONAŘÍK, Bedřich. *Léčebna pro alkoholiky*. Prostějov. 1908.

MOUDRÁ, Pavla. *Alkohol a žena*. Praha. 1910.

NÁPRSTEK, František. *Dítě a jeho svět*. Praha. 1911

NOVOTNÝ, Václav. *O alkoholismu, jeho významu zdravotnickém a sociálním*. Praha. 1896.

PANÝREK, Duchoslav. *Buďte zdraví*. Praha. 1900.

SEDLÁČEK, Konrád. *Zachraňte slabomyslné*. Prostějov. 1907.

ŠATAVA, Jan. *Pivo a hnutí abstinenční*. Praha. 1923.

Prameny

Archiv Národního muzea Holešovice

Fond: Československý Abstinentní svaz.

Kart. č. 1, sv. č. 8, Antonín Mareš, historie Československého abstinentního svazu. Praha. 1980.

Kart. č. 1, sv. č. 1, Stanovy Československého abstinentního svazu. Praha. 1980.

Sériové prameny

Národní knihovna České republiky Klementinum

Abstinentní věstník, roč. 1. Orgán sdružení dělnických abstinentů. Praha. 1910.

Abstinentní věstník, roč. 2. Orgán sdružení dělnických abstinentů. Praha. 1911.

Abstinentní věstník, roč. 3. Orgán sdružení dělnických abstinentů. Praha. 1912.

Dějiny a současnost, č. 4, roč. 5. Občanské sdružení pro podporu historické literatury a časopisu. Praha. 2009. ISSN 0418-5129.

Vyšší národ, roč. 1. Orgán Československého abstinentního hnutí. Praha. 1921.

Vyšší národ, roč. 2. Orgán Československého abstinentního hnutí. Praha. 1922.

Vyšší národ, roč. 3. Orgán Československého abstinentního hnutí. Praha. 1923.

Vyšší národ, roč. 4. Orgán Československého abstinentního hnutí. Praha. 1924.

Vyšší národ, roč. 5. Orgán Československého abstinentního hnutí. Praha. 1925.

Vyšší národ, roč. 10. Orgán Československého abstinentního hnutí. Praha. 1931.

Vyšší národ, roč. 23. Orgán Českého abstinentního svazu. Praha. 1943.

Zdravý lid, roč. 25. Orgán Československého abstinentního svazu. Praha. 1945.

Internetové zdroje

Břetislav Foustka. Dostupné z: URL:< <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/fousb.html>>

Historie absintu. Dostupné z: URL: <<http://www.absinthe-cz.com/?str=historieabsintu>>

Digitální depozitář parlamentu České republiky. Dostupné z:

URL:<<http://www.psp.cz/eknih/1901skc/2/stenprot/042schuz/s042005.htm>>

Stejnopis sbírky zákonů a nařízení státu Československého. Dostupné z:

URL:< <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1922/026-1922.pdf>>

Apolinář – oddělení pro léčbu závislosti. Dostupné z:

URL: < <http://alkohol-alkoholismus.cz/apolinar-oddeleni-pro-lecbu-zavislosti-vfn>> (staženo 21. 11. 2013)

Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1948. Dostupné z:
URL: < http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1113_00.htm >